

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma / terveydenhoitaja

Anna Lukkarinen

ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN SUURITARPEISEN (HIGH-NEED)
TEMPERAMENTIN TUNNISTAMINEN JA VANHEMPIEN KOKEMUKSIA
HEIDÄN LASTENNEUVOLOIDEN TERVEYDENHOITAJILTA SAAMASTAAN
TUESTA

Opinnäytetyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyö

LUKKARINEN, ANNA

Alle kouluikäisen lapsen suuritarpeisen (high-need) temperamentin tunnistaminen ja vanhempien kokemuksia heidän lastenneuvoloiden terveydenhoitajilta saamastaan tuesta

Opinnäytetyö

70 sivua + 1 liitesivu

Työn ohjaaja

THM Anna-Kaarina Anttolainen

Toimeksiantaja

Kymenlaakson ammatikorkeakoulu

Toukokuu 2013

Avainsanat

temperamentti, lapset, vauvat, leikki-ikäiset, esikouluikäiset, neuvolat, terveydenhoitajat

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa temperamentiltaan suuritarpeisen alle kouluikäisen lapsen ominaisuuksia sekä sitä, mistä tällaisen temperamentin voi tunnistaa. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös vanhempien kokemuksia siitä, millaista tukea he ovat saaneet suuritarpeisten alle kouluikäisten lastensa kanssa lastenneuvoloiden terveydenhoitajilta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaista tukea vanhemmat toivoisivat neuvolan antavan silloin, kun perheessä on temperamentiltaan suuritarpeinen lapsi. Tarkoituksena oli myös tuoda suuritarpeisuus-termiä yleiseen tietouteen.

Tutkimus on tyypiltään laadullinen ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin kyselytutkimusta. Kysely toteutettiin alle kouluikäisten suuritarpeisten lasten vanhemmille Internetissä vertaistukisähköpostituslistan kautta. Vastauksia vanhemmilta saatiin seitsemän kappaletta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönerittelyn menetelmällä.

Tutkimustulosten mukaan suuritarpeinen temperamentti koostui monesta eri piirteestä, joita olivat muun muassa yleinen herkkyyys ja intensiivinen ilmaisutapa. Vanhemmat olivat saaneet neuvolasta tukea joko osittain, täysin, tai ei ollenkaan. Vanhemmat ehdottivat, että terveydenhoitaja tukisi suuritarpeisen lapsen vanhempia muun muassa kuuntelemalla avoimesti sekä antamalla konkreettista apua mahdollisesti haastavassa arkielämässä.

Tutkimustulosten perusteella voitiin päätellä, että suuritarpeisen temperamentin tunnistaminen edellyttää terveydenhoitajilta asiantuntemusta sekä erityistä herkkyyttä kuunnella vanhempia. Suuritarpeisen lapsen vanhempien tukemisessa olisi tärkeää ymmärtää lapsen temperamenttia sekä osata auttaa perhettä luottamaan omiin kykyihinsä. Työtä voidaan käyttää koulutusmateriaalina terveydenhoitajien koulutuksessa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Health Care

LUKKARINEN, ANNA

Identifying an Under-School-Age Child's High-Need Temperament and Parents' Experiences of Support Given by Child Health Centre's Public Health Nurses

Bachelor's Thesis

70 pages + 1 page of appendices

Supervisor

Anna-Kaarina Anttolainen, MNSc

Commissioned by

Kymenlaakso University of Applied Sciences

May 2013

Keywords

temperament, children, babies, toddlers, pre-schoolers, health centres, public health nurses

The purpose of this Bachelor's thesis was to chart the features of an under-school-age child with high-need temperament and to find out how to identify this temperament. Parents' experiences of the support received from child health centres given by public health nurses were also examined. Furthermore the goal was to investigate the types of support the parents would wish to get when having a child with high-need temperament. "High-need" is a term that has not reached official utilization yet. The aim of this research was to bring that term to people's knowledge.

This research is a qualitative one and the material was collected by questionnaires. The inquiry was carried out in the Internet for members of a support e-mail group, which is a group of parents with high-need children. The questionnaires were answered by seven people. The material was analyzed by using content analysis method.

According to results of this research a high-need temperament consisted of many different features like common sensitiveness and an intensive way of expressing oneself for example. The parents had got support from the child health centre either partially, completely, or not at all. The parents suggested that a public health nurse would support the parents of a high-need child for example by listening openly and giving concrete help to their possibly challenging everyday life.

As a conclusion based on the results identification of a high-need temperament requires proficiency and special sensitiveness to listening to parents from public health nurses. When supporting the parents of a high-need child it would be important to understand the child's temperament and know how to help the family to trust their own abilities. This research can be used as a teaching material when educating public health nurses.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	LAPSEN PSYKKINEN KEHITYS	8
2.1	Yleispiirteitä	8
2.2	Psyykinen kehitys varhaislapsuudessa 0–3-vuotiaalla	9
2.2.1	Vauvaiän kehitysvaiheet 0–15 kuukauden ikäisellä	9
2.2.2	Taaperoiän kehitysvaiheet 1–3 vuoden ikäisellä	10
2.3	Psyykinen kehitys leikki-iässä 3–7-vuotiaalla	12
2.3.1	3-vuotias	12
2.3.2	4-vuotias	13
2.3.3	5-vuotias	14
2.3.4	6-vuotias	15
3	ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN TEMPERAMENTTI JA YKSILÖLLISYYS	16
3.1	Temperamentin olemus ja ilmeneminen käytännössä	16
3.2	Erilaisia temperamenttipiirteitä	17
3.2.1	Reaktioiden intensiteetti sekä sinnikkyys	17
3.2.2	Emotionaalisuus	18
3.2.3	Häirittävyys sekä tarkkaavuuden kesto	18
3.2.4	Sopeutuminen	19
3.2.5	Rytmisyys	19
3.2.6	Aktiivisuus ja vastaus- eli responsiivisuuskynnys	20
3.2.7	Lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa	20
3.2.8	Perusmieliala	21
3.2.9	Sosiaalisuus	21
3.3	Kolme temperamenttityyppiä	22
3.3.1	Hitaasti lämpenevä temperamentti	22
3.3.2	Helppo temperamentti	23
3.3.3	Vaikea temperamentti	23
4	TARPEET JA TEMPERAMENTTI; SUURITARPEISUUS	24
4.1	Suuritarpeisuus temperamenttityyppinä	24

4.1.1	Reaktioiden valtava intensiteetti	26
4.1.2	Periksi antamattomuus, sinnikkyys	26
4.1.3	Erityinen herkkyys	27
4.1.4	Tarkkaavaisuuden hajaantuneisuus	28
4.1.5	Muutokseen sopeutumisen haastavuus	28
4.1.6	Epäsäännöllisyys, rytmittömyys	29
4.1.7	Energisyys ja aktiivisuus	29
4.1.8	Torjuva ensireaktio, hitaasti lämpenevyys	30
4.1.9	Negatiivinen perusmieliala	30
4.2	Suuritarpeinen alle kouluikäinen lapsi	31
5	VANHEMPIEN TUKEMINEN LASTENNEUVOLASSA	31
5.1	Terveystenhoitajan asiakassuhteet vanhempiin ja perheisiin	31
5.2	Vanhemmuiden tukeminen alle kouluikäisen lapsen perheessä	32
5.3	Lapsen temperamentin huomioiminen vanhempien tukemisessa	35
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	36
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	37
7.1	Laadullinen tutkimusmenetelmä ja lomakekyselyn käyttö aineistonkeruumenetelmänä	37
7.2	Kohderyhmä, kyselyn toteutus ja lomakkeen sisältö	38
7.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja tutkimusaineiston käsittely	40
7.4	Tutkimustyön luotettavuus	42
7.5	Tutkimuksen eettisyys	44
8	TUTKIMUSTULOKSET	45
8.1	Suuritarpeisuus vanhempien kuvaamana	45
8.1.1	Yleinen herkkyys	45
8.1.2	Herkkäänisyys ja nukkumiseen liittyvä haasteellisuus	47
8.1.3	Vahva aikuisen läsnäolon, yhteyden ja tuen tarve	47
8.1.4	Voimakas, intensiivinen reagoititapa	48
8.1.5	Mieliala	49
8.1.6	Voimakastahtoisuus, päättäväisyys	50
8.1.7	Aktiivisuus	51
8.1.8	Hitaasti lämpenevyys, ajan tarve	51

8.1.9	Ennustamattomuus, rytmittömyys	53
8.2	Vanhempien kokemuksia neuvoloiden terveydenhoitajilta saadusta tuesta suuritarpeisten alle kouluikäisten asioissa	53
8.2.1	Tukea saaneet	53
8.2.2	Ilman tukea jääneet	54
8.2.3	Osittain tukea saaneet	55
8.3	Vanhempien ehdotuksia terveydenhoitajille tuen antamisen muodoista	56
8.3.1	Vanhempien avoin kuunteleminen	56
8.3.2	Ymmärtäminen tai yritys ymmärtää	57
8.3.3	Kannustaminen ja palautteen antaminen	58
8.3.4	Tiedottaminen	58
8.3.5	Konkreettinen apu	59
8.3.6	Terveydenhoitajan ammattitaito ja tietämys pohjana tuen antamiselle	60
9	POHDINTA	61
	LÄHTEET	67
	LIITTEET	
	Liite 1. Saatekirje ja kyselylomake	

1 JOHDANTO

Lasten temperamenteista puhutaan nykyään paljon ja tutkittua tietoa niistä on laajalti. Eletään aikakautta, jolloin lasten yksilöllisyys korostuu aiempaa enemmän. Myös vanhemmuuden tukeminen on aihepiirinä usein esillä. Lastenneuvolan terveydenhoitaja on vanhemmuuden tukijoista ensimmäisten joukossa, sillä Viljamaan (2003, 36) mukaan neuvola tavoittaa suurimman osan lapsiperheistä, eli useimmat perheet käyttävät lastenneuvolapalveluita. Vanhemmuuden tukeminen on yksi neuvolan tärkeimmistä tehtävistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 21) ja siinä oleellista on muun muassa se, että terveydenhoitaja löytää keinoja auttaa vanhempia tukemaan oman lapsensa temperamenttia.

Lasta, jonka hoito on vanhemmille jostakin syystä erityisen haastavaa, voidaan joskus ajatella suuritarpeiseksi. Suuritarpeisuutta voi olla monenlaista, esimerkiksi sairaudesta tai muusta erityistarpeesta johtuvaa, mutta se voi liittyä myös temperamenttiin. Yleisesti tiedetään, että temperamenttityyppejä on useita erilaisia, esimerkiksi erästä temperamenttityyppiä kutsutaan usein ”haastavaksi” (aiemmin ”vaativaksi” tai jopa ”vaikeaksi”). Internetissä on jo jokin aika sitten alettu epävirallisesti käyttää ilmaisua ”suuritarpeinen” lapsesta, jonka koko temperamenttia ja toimintaa sävyttää tietynlainen keskimääräistä suurempi tarvitsevuus erilaisissa asioissa. Tämänkaltaisen suuritarpeisuus sisältää samantapaisia piirteitä kuin ”haastava” temperamentti, mutta siihen kuuluu myös muita ominaisuuksia.

Tutkimukseni aiheena oli selvittää alle kouluikäisten lasten vanhempien kuvailun perusteella, mitä suuritarpeisuus alle kouluikäisen lapsen temperamenttina on ja kartoittaa asioita, joista tämänikäisen lapsen suuritarpeisen temperamentin voi tunnistaa. Lisäksi tarkastelin sitä, millaisia kokemuksia suuritarpeisten alle kouluikäisten vanhemmilla on neuvolan terveydenhoitajalta saamastaan tuesta. Halusin etsiä tutkimuksellani keinoja siihen, miten terveydenhoitaja voisi tukea suuritarpeisen lapsen vanhempia. Suuritarpeisuus ei terminä vielä ole yleisessä käytössä. Se voidaan käsittää eri henkilöiden toimesta hyvin eri tavoin ja tilannesidonnaisesti. Tavoitteenani on tässä opinnäytetyössä selvittää suuritarpeisuuden käsitettä siten, että se voi temperamenttia kuvailevana ilmaisuna vakiintua yleiseen käyttöön. Suuritarpeisuus-sana on suora käännös englannin kielestä (high-need).

Suuritarpeisuudesta ei tällä hetkellä ole virallista tietoa suomeksi saatavilla. Aiheesta on kirjoitettu muun muassa Amerikassa. Kuitenkaan käyttämistäni tietokannoista (muun muassa Linda) ei löytynyt aiempia suomen- eikä englanninkielisiä suuritarpeisuudesta tehtyjä virallisia tutkimuksia. Itse olen saanut läheltä seurata erästä lasta, jonka temperamenttia voisi kuvailla Internetin ilmaisun mukaan suuritarpeiseksi. Nämä asiat yhdessä loivat minulle tarpeen tutkia aihetta lähemmin.

Suuritarpeisuus temperamenttityyppinä pysyy, mutta sen ilmeneminen vaihtelee eri ikäkauden mukaan. Tässä työssä käsittelen alle kouluikäisen lapsen suuritarpeisuutta. Alle kouluikäisellä tarkoitan 0–6-vuotiaita lapsia. 6-vuotiaalla tarkoitan myös yli 6, mutta alle 7-vuotiaasta lasta. Tutkimuksessani kuvaan aluksi lapsen kehitystä psykologian näkökulmasta, sillä lapsen temperamentin muotoutuminen ja psyykkinen kehitys kulkevat käsi kädessä. Temperamenttiteoriat puolestaan toimivat pohjana suuritarpeisuuden käsittelyyn. Suuritarpeisuusosion pohjana on osittain käytetty englanninkielisiä lähteitä.

Vanhempien kokemuksia heidän saamastaan tuesta tarkastelin tekemällä puolistrukturoidun kyselyn Internetissä toimivalle suuritarpeisten lasten vanhempien sähköpostituslistalle eli sosiaaliseen mediaan. Tätä kautta sain myös arvokasta tietoa suuritarpeisuuden tunnistamiseen liittyen. Tämän kaltainen tiedonkeruutapa oli työlle hyvin tärkeä, koska vastaavanlaista tietoa ei voida saada mistään muualta. Analysoin tutkimuksen kvalitatiivisesti. Jaottelin tulokset sisällönerittelyn menetelmällä ja esittelen ne sen avulla. Lopuksi kerron tekemäni päätelmät.

2 LAPSEN PSYKKINEN KEHITYS

2.1 Yleispiirteitä

Tässä tutkimuksessa käsitellään alle kouluikäisen lapsen suuritarpeisuutta temperamenttiominaisuutena. Koska jokaisen lapsen temperamentin kehitys tapahtuu samanaikaisesti yleisen psyykkisen kehityksen kanssa, ensimmäiseksi käsitellään lapsen psyykkistä kehitystä varhaislapsuudesta eli vauvaiästä leikki-ään loppuun eli seitsemään ikävuoteen saakka.

Risto Vuorisen ja Eliisa Tuunalan (2002, 62) mukaan lapsen voidaan ajatella syntyvän fyysisen syntymän lisäksi myös psykologisesti. Heidän mukaansa tämä psykologinen syntymä tapahtuu ja lapsen minän kehityksen pohja saavutetaan kolmen ensimmäisen ikävuoden kuluessa. Tämän jälkeen minän kehitys jatkuu lapsuudessa niin kutsutussa oidipaalivaiheessa, joka alkaa yleensä kolmen vuoden iässä ja päättyy kuuden vuoden iässä. 6-vuotiaasta eteenpäin lapsen psyykkistä kehitysvaihetta kutsutaan latenssivaiheeksi (Vuorinen & Tuunala 2002, 86, 92).

2.2 Psyykkinen kehitys varhaislapsuudessa 0–3-vuotiaalla

Lapsen varhainen psyykkinen kehitys voidaan jakaa erilaisiin yksilöitymisvaiheisiin. Tätä kutsutaan Tony Dunderfeltin (2011, 64) mukaan separaatio-individuaatioprosessiksi. Dunderfelt kuvailee kehityksen etenevän vaiheittain: ensin lapsi vähitellen totuttautuu elämään erillään kohdun olosuhteista, minkä jälkeen hän vähitellen alkaa ymmärtää omaa yksilöllisyyttään ja kykenee hyväksymään sen, että on erillinen äidistä.

2.2.1 Vauvaiän kehitysvaiheet 0–15 kuukauden ikäisellä

Vauva on elämänsä alussa täysin riippuvainen hoitajastaan fyysisesti ja psyykkisesti. Dunderfeltin (2011, 64) mukaan lapsen psyykkinen kehitys alkaa 0–2 kuukauden ikäisenä esivaiheella, jolloin lapsen itsesäätely on vielä kehittymätöntä ja hän on riippuvainen hoitajastaan. Psyhyke ja fyysisyys ovat vielä vahvasti yhteneväisiä siten, että psyykkiset reaktiot heijastavat fyysisiä tarpeita. Esivaiheessa hoitajan merkitys on suuri, koska tällöin hoitaja säätelee yhdessä lapsen kanssa tämän fysiologista tasapainoa. Lapsi siis tuottaa erilaisia reaktioita, joihin hoitaja toiminnallaan vastaa. Tämän vaiheen jälkeen lapsen ollessa 2–4 kuukautta alkaa symbioosivaihe. Symbioosivaiheessa lapsi harjoittelee toisiin ihmisiin kiintymistä. Hän uskoo vielä olevansa äitinsä tai hoitajansa kanssa yhtenäinen henkilö ja kokee tämän yhteenkuuluvuuden voimakkaasti. Symbioosista irtautuminen on lapselle psyykkisesti tärkeää. Silloin hän voi alkaa muodostaa omaa persoonaansa. Aktiivinen symbioosivaihe kestää viidennen ikäkuukauden loppuun.

Vuorinen ja Tuunala (2002, 62, 63, 26) luokittelevat esivaiheen kaksiosaiseksi. Heidän mukaansa 0–1-kuukautisella lapsella ilmenee ensin niin kutsuttu heräämisvaihe, jonka jälkeen symbioosivaihe alkaa kahden kuukauden iästä.

Symbioosi on vallitsevimmillaan 4–5-kuukautisella ja väistyy asteittain 1,5–2 ikävuoteen mennessä. Syntyessään vauvalla on valmiina erilaisia refleksejä, heijasteita. Alussa nämä refleksit auttavat vauvaa sopeutumaan syntymän jälkeiseen elämään. Heräämisvaiheessa ensimmäisen kuukauden aikana vauvan käyttäessä näitä refleksejä hän vähitellen ”herää” huomaamaan häntä hoitavan aikuisen. Näin hän on valmis kehittämään symbioottisen suhteen hoitajansa kanssa.

Symbioosivaiheen jälkeen 5–8/10 kuukauden ikäisellä lapsella käynnistyy eriytymisvaihe. Lapsi aloittaa asteittaisen eriytymisen hoitajastaan ja samalla myös alkaa vierastaa muita ihmisiä kuin hoitajaansa. Lapsen kehominuus jatkaa kehitystään. (Dunderfelt 2011, 64.) Lapsi alkaa kokea olevansa hoitajastaan fyysisesti erillinen yksilö. Motoriikan kehitys (muun muassa ryömimisen ja konttamisen opettelu alkaminen) tukee tätä kokemusta. Lapsi pystyy myös tunnistamaan ja erottamaan hoitajansa muista ihmisistä. (Vuorinen & Tuunala 2002, 70.) Eriytymisvaihetta seuraa välittömästi 8/10–15 kuukauden ikäisellä harjoitteluvaihe, jolloin lapsi uskaltaa liikkua jo pois päin hoitajastaan. Lapsen oma osaaminen kasvaa, kun hän alkaa liikkua enemmän itsenäisesti. Oma liikehdintä luo osaltaan minä-identiteettiä sekä lisää tyydytyksen kokemuksia. Harjoitteluvaiheen kesto on noin 15 kuukauden ikään asti eli yli yksivuotiaaksi. (Dunderfelt 2011, 64).

Otettuaan yhden vuoden tietämällä askeleen kohti itsenäistymistä lapsi huomaa osaavansa jo monia asioita ja oppivansa koko ajan lisää. Hän alkaa luottaa omiin kykyihinsä melko varauksetta ja tutkii mielellään ympäristöään. Lapsen muisti on jo niin kehittynyt, että hän kykenee jonkin aikaa pitämään yllä mielikuvia hoitajastaan, minkä vuoksi hän saattaa viihtyä välillä omissa puuhissaan kokien olonsa turvalliseksi ilman vanhemman syliäkin. Välillä lapsi kuitenkin kokee tarvetta varmistaa hoitajan olemassaolo esimerkiksi hakeutumalla hoitajan syliin kesken leikkinsä, minkä jälkeen lapsi rohkaistuu taas toimimaan itsenäisesti jonkin aikaa. (Vanhempainnetti 2013, 1–2-vuotias.)

2.2.2 Taaperoiän kehitysvaiheet 1–3 vuoden ikäisellä

15–24 kuukauden ikäisellä eli 1,5–2-vuotiaalla ilmenee lähentymisvaihe, jolloin Dunderfeltin (2011, 64) mukaan lapsella alkaa ilmetä eroahdistusta. Lapsi voi olla kovasti kiinni hoitajassaan ja kokee tarvetta lähentyä tämän kanssa uudestaan. ”Varjostamalla” tai takertumalla lapsi yrittää säilyttää yhteyden hoitajaansa. 1–2-

vuotiaan on vaikea hyväksyä tekemänsä huomio siitä, että hän ei ole ainoa asia hoitajansa elämässä, vaan tällä on myös muita kiinnostuksen kohteita. Lapsi haluaisi omistaa hoitajansa ja hänellä saattaa ilmetä mustasukkaisuutta hoitajan huomion jakautuessa myös muita ihmisiä tai asioita kohtaan. (Vanhempainnetti 2013, 1–2-vuotias.) Eroahdistus johtuu siitä, että lapsi joutuu vähitellen luopumaan symbioosista hoitajansa kanssa. Tämä aiheuttaa lapselle sisäisen kriisin, koska lapsi yrittää toisaalta edelleen ylläpitää symbioosia ainakin mielikuvissaan samalla kun ymmärtää oman voimattomuutensa hallita hoitajaansa ja tämän kiinnostusta myös muuhun kuin lapseen. Lapsi saattaa kehittää hoitajaa pakottavia leikkejä, esimerkiksi hakeutua tietoisesti itselleen vaarallisiin tilanteisiin, jolloin hoitajan on pakko reagoida. Näin lapsi saa hoitajan huomion taas itselleen. (Vuorinen & Tuunala 2002, 74.)

1–2-vuotiasta lasta joudutaan välillä rajoittamaan tämän tekemisissä esimerkiksi turvallisuussyistä, ja näissä tilanteissa hoitaja alkaa selvemmin erottaa tämänikäisen lapsen yksilöllisen temperamentin eli tavan reagoida ohjaukseen ja kieltämiseen. Jonkinlainen turvaesine, esimerkiksi unirätti, saattaa tulla tärkeäksi lapselle tilanteissa, joissa hän joutuu olemaan erossa hoitajastaan. Lapsi saattaa myös vierastaa tuntemattomia tai muita kuin läheisiä ihmisiä. (Vanhempainnetti 2013, 1–2-vuotias.)

Lähentymisvaiheen jälkeen 2-vuotiaalla alkaa yksilöllisyyden kiinteytymisvaihe, jolloin lapsen minäkäsitys tiivistyy. (Dunderfelt 2011, 64.) Lapsi kokeilee omatoimisuutta yrittämällä selviytyä arjen asioista (kuten pukeutumisesta) itse. Turhautumista aiheuttaa se, että kaikki ei kuitenkaan vielä onnistu itsenäisesti. Tätä turhautumista lapsi saattaa purkaa raivoamalla. Usein jo 2-vuotiaalla myös alkaa tähän ensimmäiseen itsenäistymisvaiheeseen kuuluva kausi, joka tunnetaan nimellä tahto- tai uhmaikä. Tällöin lapsi alkaa korostuneen voimakkaasti ilmaista omaa tahtoaan, joka joutuu vastakkainasetteluun hoitajan tahdon kanssa. Tahtoiällä on oma merkityksensä lapsen jäsentyvälle minäkäsitykselle. Lapsen mieliala saattaa muuttua nopeasti ja sen ilmaisut olla rajujakin. Erilaiset muutokset voivat olla haastavia kaksivuotiaalle, ja hän saattaa olla varauksellinen sekä hitaasti lämpenevä uusien asioiden suhteen. Lapsen mielikuvitus kehittyy vauhdilla, ja se voi tuoda erilaisia pelkoja lapsen elämään, jolloin esimerkiksi yllättävät tapahtumat voivat pelästyttää lapsen. (Vanhempainnetti 2013, 2–3-vuotias.)

Dunderfeltin (2011, 74) mukaan lapsi on 2-vuotiaana vielä oman mielihyvänsä ”vanki”. Lapsi tavoittelee omien halujensa ja tarpeidensa nopeaa tyydyttämistä, eikä vielä kykene ajattelemaan asioita toisten kannalta. Vanhemmat auttavat lasta ymmärtämään, miten toisten ihmisten kanssa ja yhteiskunnassa tulee toimia, ja lapsi alkaa toistojen myötä vähitellen sisäistää nämä asiat. Tätä kutsutaan yliminän kehitykseksi. Yliminäksi kutsutaan ”omaa sisäistä ohjaajaa”, jonka kehittymisen myötä lapsi alkaa säädellä toimintaansa sisäisesti myös ilman jatkuvia ulkopuolisia ohjeita. Yliminän kehitys on alkanut jo suunnilleen yhden vuoden iästä, jolloin vanhemmat ja ympäristö ovat alkaneet ohjata lasta toimimaan sosiaalisissa ympäristöissä (esimerkiksi tarvittaessa rajoittamalla lasta).

2-vuotiaana lapsen tunne-elämä vilkastuu ja vahvistuu, ja siitä voidaan jo erottaa kaikkien perustunteiden sävyjä. Kolmen vuoden ikää lähestyttäessä lapsi pystyy jo helpommin olemaan jonkin aikaa erossa vanhemmista, ja muiden aikuisten seurasta on hänelle hyötyä. Aiemmat turvalliset hoivan kokemukset auttavat lasta uskomaan, että vanhemmat tulevat takaisin. Monilla lapsilla tahtoikä laantuu 3-vuotiaana, mutta kehitys on yksilöllistä. (Vanheppainetti 2013, 2–3-vuotias.) 3-vuotias lapsi viihtyy omissa touhuissaan jo jonkin aikaa itsekseen. Hän myös alkaa kiinnostua toisista lapsista, mutta yhteisleikin sijaan leikkii näiden kanssa vielä rinnakkain omia leikkejä. (Hermanson 2012, 55.)

2.3 Psyykkinen kehitys leikki-ikässä 3–7-vuotiaalla

Dunderfeltin (2011, 73, 74, 75) mukaan 3–7-vuotiaalla lapsella psyykkiseen kehitykseen kuuluu olennaisesti yliminän kehittyminen ”valmiiksi”: lapsi osaa lopulta itsenäisesti toimia tämän sisäisen yliminänsä kontrolloimana sosiaalisten normien, toimintapojen ja ympäröivän kulttuurin mukaan. Lisäksi 3–7-vuotiaan kehitysvaiheisiin kuuluvat oidipaalivaihe ja latenssivaihe (Vuorinen & Tuunala 2002, 86, 92). Leikki-ikässä lapsen toiminta, myös leikki, on hyvin spontaania ja lapsen kokemat erilaiset aistimukset muuttuvat samalla hänen ajatusmaailmansa rakenteiksi. (Dunderfelt 2011, 78-79.)

2.3.1 3-vuotias

Kolmevuotiaasta eteenpäin yliminästä alkaa muodostua lapselle vallitseva ominaisuus eli itsenäisen yliminän rakenteet ovat jo alkaneet kehittyä lapsen mielessä. (Dunderfelt

2011, 74, 75.) 3-vuotias kokee itsensä jo ”isoksi” ja moni asia sujuukin häneltä jo omatoimisesti. Lapsi haluaa myös jatkuvasti harjoitella itsenäistä toimintaa. Kuitenkin hän saattaa menettää helposti malttinsa turhautuessaan johonkin asiaan, jota ei vielä täysin hallitse. ”Isoudestaan” huolimatta 3-vuotias on vielä pieni. Toisaalta lapsi kykenee sopeutumaan eri tilanteisiin helpommin kuin 2-vuotiaana ja tekemään kompromisseja. Hän myös ymmärtää asioiden perusteluja. 3-vuotias voi kuitenkin käydä vielä voimakkaasti läpi tahtoikkää. Hän on myös usein hyvin herkkä pahoittamaan mielensä. Lapsi tiedostaa jo selvästi oman minänsä myös yleensä käyttäen sitä sanaa itsestään. Lisäksi 3-vuotiaalle alkaa aiempaa selvemmin hahmottua oma sukupuoli. (Vanhempainnetti 2013, 3–4-vuotias.)

Dunderfeltin (2011, 78) mukaan lapsen vilkas mielikuvitus saa hänet elämään vielä satumaailmassa. Todelliset ja kuvitellut asiat saattavat sekoittua lapsen mielessä (MLL:n työryhmä 2009, 12). Oidipaalivaiheen alkaessa lapsi alkaa kiinnostua toista sukupuolta olevasta vanhemmastaan ja hakea tämän huomiota. Lapsen toiveena on syrjäyttää samaa sukupuolta oleva vanhempansa ja näin lapsen ja vanhempien asetelmana on tietynlainen ”kolmiodraama”. (Vuorinen & Tuunala 2002, 86, 87.)

2.3.2 4-vuotias

Lapsella on edelleen hyvin vilkas mielikuvitus, mikä voi aiheuttaa ja ylläpitää erilaisia pelkoja. Lapsi kokee itsensä henkisesti ”isoksi” – hänellä on itsestään erilaisia suuruuskuvitelmia. Oidipaalivaihe jatkuu ja lapsella voi esiintyä mustasukkaisuutta vanhempien suhdetta kohtaan. (Vanhempainnetti 2013, 4–5-vuotias.) Lapsi kokee ulkopuolisuutta, koska ei voi vaikuttaa vanhempien suhteeseen. Tämä tunne lisää psyykkisen erillisyyden kokemusta. (Vuorinen & Tuunala 2002, 87.) Mannerheimin lastensuojeluliiton työryhmän (2009, 5, 20, 21) mukaan 4–5-vuotiaan leikki-ikäisen moraalikäsitteet ovat parhaillaan muodostumassa. Lapsi ymmärtää oikeudenmukaisuutta ja pohdiskelee paljon. Kuitenkaan lapsi ei vielä osaa täysin luokitella eri tekemisiä oikeisiin ja väärin, ja häneltä menevät sekaisin arvioinnissa tekemisen lopputulos ja se, tehtiinkö teko tarkoituksella vai vahingossa. 4–5-vuotias osaa jo ottaa toiset ihmiset huomioon aiempaa enemmän ja näkee asioita myös muiden kannalta. Toisaalta hän osaa myös vertailla itseään toisiin samanikäisiin. Hän kiinnittää huomiota omiin ja toisten taitoihin ja pohtii myös omaa arvoaan ryhmätoiminnan kautta.

Neljävuotiaan on aiempaa helpompi olla myös tuntemattomien seurassa ja hän pystyy suhteellisen helposti jäämään myös muiden kuin vanhempien hoitoon. Lapsen omatoimisuus kasvaa edelleen. Mielikuvitusystäviä saattaa esiintyä. (Vanhempainnetti 2013, 4–5-vuotias.) Hermansonin (2012, 58) mukaan 4-vuotias viihtyy yleensä jo hyvin toisten lasten seurassa ja toteuttaa näin sosiaalisuuttaan. Sukupuoli-identiteetin kehittyminen jatkuu (Dunderfelt 2011, 75, 76).

2.3.3 5-vuotias

Viisivuotiaan oidipaalikehitys alkaa pikkuhiljaa edetä siihen vaiheeseen, että lapsi ei enää pyri vastakkaista sukupuolta olevan vanhemman suosioon, vaan alkaa enemmän samaistua samaa sukupuolta olevaan vanhempansa. (Vanhempainnetti 2013, 5–6-vuotias.) Näin hän pystyy Vuorisen ja Tuunalan mukaan käsittelemään sen pettymyksen, ettei hän voinut päästä vanhempiensa suhteessa näiden väliin. Tämä pettymys tuotti lapselle myös pienuuden kokemuksia, joista hän myös selviytyy helpommin samaistumalla oman sukupuolensa vanhempaan, sillä samaistuminen saa aikaan minäihanteen kehittymisen. Lapsi alkaa ihailla itseään vanhempaa samaa sukupuolta edustavaa vanhempansa, koska ajattelee haluavansa tulla myöhemmin tämän kaltaiseksi. Tämän myötä oidipaalivaihe väistyy ja lapsen yliminän kehitys etenee tässä iässä uudelle tasolle. Yliminä ilmenee lapsessa nyt uudenlaisena itsehallintana. Yliminä auttaa viisi-kuusivuotiasta kehittämään perustaa kehittyvälle moraalille. (Vuorinen & Tuunala 2002, 87, 89.)

Sukupuoli-identiteetti on viisivuotiaalla jo kehittynyt siten, että lapsi ymmärtää itse, kumpaa sukupuolta on. Hän myös yleensä hyväksyy asian. (Vanhempainnetti 2013, 5–6-vuotias.) Usein 5-vuotias pyrkii myös sulautumaan ikätovereidensa joukkoon sukupuolensa mukaan (MLL:n työryhmä 2012, 7). Lapsen mielialat saattavat toisinaan vaihdella paljonkin päivän aikana, hän voi saada kiukkukohtauksia tai loukkaantua herkästi. Välillä lapsi tahtoo olla pieni ja saada erityistä hoivaa. Yleensä hän on kuitenkin jo itseohjautuva monissa asioissa, mielellään avulias ja sopeutuu asioihin suhteellisen helposti. 5-vuotiaan mielikuvitus on vielä suuri osa hänen ajattelumaailmaansa, mutta hän ymmärtää jo melko hyvin todellisuuden ja mielikuvituksen eroja. Lapsen ajattelu on jo niin kehittynyt, että hän osaa jo esimerkiksi vitsailla. Temperamenttipiirteet ovat jo melko näkyviä 5–6-vuotiaalla. (Vanhempainnetti 2013, 5–6-vuotias.) Sosiaalisuus on lapselle luontaista tässä iässä ja

leikit ikätovereiden kanssa ovat mieleisiä (Hermanson 2012, 60). Toisaalta lapsi on alkanut vertailla itseään toisiin lapsiin, ja kilpailutilanteitakin syntyy helposti. Lapsi voi pelätä epäonnistumisia. (MLL:n työryhmä 2012, 5.)

2.3.4 6-vuotias

Vuorinen ja Tuunala (2002, 92) nimeävät 6 ikävuodesta alkavan kehitysvaiheen latenssi-ikäksi, jolloin lapsen minäkehitys on rauhallisessa vaiheessa sekä etenee tasaisesti ja melko nopeastikin. Latenssivaiheessa ei Vuorisen ja Tuunalan mukaan ilmene kovin suuria kehityksellisiä konflikteja, vaan tämän 10-vuotiaaksi jatkuvan vaiheen tehtävänä on vahvistaa lapsen minäkuvaa sosiaalisissa suhteissa ja ympäristöissä. Puolestaan Mannerheimin lastensuojeluliiton Vanhempainnetin (2013, 6–7-vuotias) mukaan kuusivuotiaan kuvataan elävän usein samantapaista itsenäistymisvaihetta kuin aiemmin ”tahtoikäisenä”: hän voi alkaa taas testata oman tahtonsa toteutumista suhteessa vanhempien tahtoon. Itsenäistymispyrkimykset voivat ilmetä eri lapsilla eri tavalla, joko hyvin voimakkaasti tai sitten huomaamattomammin. 6-vuotias voi verrata kykyjään ikätovereihinsa ja tuntee epävarmuutta. Hän saattaa kokea myös alemmuutta suhteessa toisiin. Lapsella saattaa olla itseään kohtaan liikaa vaatimuksia ja hän voi pelätä epäonnistumista. Toisinaan lapsi väsyä tai kyllästyy asioihin helposti. Sosiaalisten taitojen harjoittelu on tämänikäisen kohdalla tärkeä asia muun muassa lähestyvän koulun aloituksen kannalta, ja lapselle onkin hyväksi olla ikätovereiden seurassa (Hermanson 2012, 61).

6-vuotiaalla saattaa olla moninaisia pelkoja, sillä hän alkaa pohdiskella paljon syvällisiäkin asioita. Oman tai läheisen kuoleman tai sairauksien mahdollisuus pelottaa. Lapsi alkaa vähitellen ymmärtää esimerkiksi kuoleamisen lopullisuutta. Kuusivuotias voi turvautua hoitajaansa enemmän kuin 5-vuotiaana ja tarkertua tähän niin, ettei kykene esimerkiksi helposti jäämään vieraan hoitoon. Toisaalta tämänikäinen lapsi pystyy olemaan jossain suhteessa joustavampi kuin ennen ja hän voi jossain asioissa olla myös utelias ja ennakkoluuloton. (Vanhempainnetti 2013, 6–7-vuotias.)

3 ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN TEMPERAMENTTI JA YKSILÖLLISYYS

3.1 Temperamentin olemus ja ilmeneminen käytännössä

Liisa Keltinkangas-Järvisen (2004, 36–38) mukaan temperamentti on lapsen yksilöllinen tapa reagoida eri asioihin, ärsykkeisiin ja tilanteisiin. Temperamentilla tarkoitetaan siis tapaa olla ja käyttäytyä. Yksilöllinen, biologinen temperamentti ilmenee jo kohdussa, ja syntymän jälkeen lapset voidaan erottaa toisistaan temperamentin perusteella. Jokaisen oma temperamenttityyppi luo jonkinlaisen ennustettavuuden siitä, miten henkilö käyttäytyy. Temperamentti on pysyvä, mutta se yleensä muovautuu ajan mittaan ympäristön ja kulttuurin vaikuttaessa siihen. Kuitenkin pohjimmiltaan sama reagoititapa pysyy, vaikka sen ulospäin ilmaisemisen tapa muuttuisikin.

Janne Viljamaa (2009, 20) tuo esille, että temperamentin näkyvä ilmaisu muuttuu myös ikävuosien karttumisen vuoksi. Lapsi ja aikuinen, joilla on sama temperamentti, käyttäytyvät eri tavoin. Kuitenkaan temperamenttiominaisuudet itsessään eivät muutu lapsen varttuessa aikuiseksi. Pelkistetyimmillään temperamentin mukaisen käytöksen voi havaita vauvaikäisillä sen vuoksi, ettei heillä vielä mikään opittu asia vaikuta käytökseen. Toisaalta taas jokin reaktiotyyli voidaan määritellä temperamenttipiirteeksi vasta isommilla lapsilla, kun tyyli on toistunut ja säilynyt useissa eri tilanteissa ja kehitysvaiheissa samankaltaisena. (Keltinkangas-Järvisen Metsäpellon ja Feldtin 2009, 51 mukaan.)

Kasvuolosuhteista ja kasvatuksesta johtuen kahdella samanlaisella temperamentilla varustetulla lapsella voi olla ihan eri käyttäytymistyyli. Kasvatus voi saada lapsen myös käyttäytymään temperamenttinsa ”vastaisesti”. Jos lapselle annetaan vain yhdenlainen reagoitimahdollisuus ja opetetaan, että se on ainoa oikea, lapsi ei välttämättä pysty näyttämään todellista reaktiotaan. (Keltinkangas-Järvisen 2004, 38). Viljamaan (2009, 5) mukaan ympäristö ja kulttuuri arvostavat tietynlaisia ominaisuuksia lapsissa. Kunkin ympäristön tulkinnan mukaan tietynlainen temperamentti joko sopii hyvin tai ei niin hyvin tähän tiettyyn ympäristöön. Sama temperamentti voi sopia toiseen, mutta ei toiseen ympäristöön.

Erilaisia temperamenttityyppejä on määritelty eri tavoin eri tutkijoiden toimesta, mutta siitä ollaan yhtä mieltä, että tyyppinä on useita erilaisia (Keltinkangas-Järvisen 2004,

45). Lapsen luonteen voi yrittää päätellä tämän käytöksestä. Arkielämässä tällaisia päätelmiä tehdään paljon ja tapana on kuvailla lasta käytöksen perusteella tietyn luonteiseksi. Sen sijaan toiminnan takana olevia motiiveja ei käytöksestä voida luotettavasti päätellä. (Keltinkangas-Järvinen 2004, 41.)

Olen käyttänyt tässä temperamenttiosiossa lähteenäni pääosin Keltinkangas-Järvistä, sillä hän on tehnyt temperamenttitutkimusta pitkään ja on yleisesti tunnettu asiantuntija aiheeseen liittyen. Toinen syy tämän lähteen lähes yksinomaiseen käyttöön oli se, että myös monet muut lähteeni olivat koonneet omat teoksensa Keltinkangas-Järvisen näkemysten pohjalta.

3.2 Erilaisia temperamenttipiirteitä

Thomasin ja Chessin (Keltinkangas-Järvisen 2004, 48) mukaan erilaiset temperamenttityypit koostuvat useista eri temperamenttipiirteistä. He nimeävät yhdeksän erilaista piirrettä. Myös Viljamaa (2009, 74–77) käyttää temperamenttipiirteistä samantyyppistä jaottelua. Bussilla ja Plominilla (Keltinkangas-Järvisen 2004, 71–75, 82–86 mukaan) on omanlaisensa jako temperamenttipiirteisiin, ja osa piirteistä on yhteneväisiä Thomasin ja Chessin jaottelun kanssa. Seuraavat alakappaleet on koottu yhdistämällä eri asiantuntijoiden jaotteluita.

3.2.1 Reaktioiden intensiteetti sekä sinnikkyys

Eri lapsilla on eriasteinen reagoititapa asioihin. Toisten lasten reaktiot ovat hyvin äänekkäitä niin, ettei jää epäselväksi, mitä mieltä he jostakin asiasta ovat, oli reaktio sitten ilo, suuttumus tai pettymys. Tunteiden osoittamistapa on intensiivinen, selkeä ja energinen. Toiset lapset taas ilmaisevat mielialansa ja mielipiteensä vaimeammin. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 57, 58.)

Sinnikkyuden astetta mitataan sillä, kuinka periksi antamattomasti lapsi esteistä huolimatta yrittää jonkin asian tekemistä. Sinnikkyuden havainnoinnissa on odotettava, että lapsi on tehnyt jotakin asiaa jo useamman kerran. Ensimmäistä kertaa tehtävän asian arviointi ei anna sinnikkyudesta luotettavaa kuvaa. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 61.)

3.2.2 Emotionaalisuus

Temperamentiltaan emotionaalinen ihminen on herkkä stressaantumaan ja kiihtymään keskimääräistä helpommin ja voimakkaammin. Buss ja Plomin (Keltinkangas-Järvinen 2004, 73, 74) toteavat, että emotionaalisuus temperamenttipiirteinä sisältää kolme ihmisen perustunnetilaa, joita ovat pelko, aggressio ja seksuaalinen viritystila. Nämä tunnetilat aiheuttavat emotionaalisessa henkilössä suuren kiihtymyksen tilan, joka saa hänet pois tolaltaan. Henkilöllä on samaan aikaan voimakas, epämukava olotila. Emotionaalinen ihminen kokee ylipäättään herkästi negatiivista stressiä.

Emotionaalisuuden ”astetta” kuvaa se, kuinka helposti ja kuinka voimakkaasti ihminen stressaantuessaan kiihtyy. Emotionaalisuus on helpoiten havaittavissa lapsilla, jotka eivät vielä säätele käytöstään yhtä paljon ympäristön mukaan kuin aikuiset. Lapsilla perustunnetiloista viha ja pelko aiheuttavat pitkään samanlaisen ulkoisen reaktion. On kuitenkin tutkittu, että emotionaaliset tytöt kokevat useimmin pelkoa, kun taas emotionaaliset pojat kokevat enimmäkseen vihan ja aggression tunteita. Ihan pieneltä lapselta näitä tunnetiloja ei pystytä käytöksen perusteella erittelemään toisistaan. (Buss & Plomin, Keltinkangas-Järvinen 2004, 73–75.)

3.2.3 Häirittävyys sekä tarkkaavuuden kesto

Temperamenttierot osoittavat lasten häirittävyyden olevan eritasoista. Matala häirittävyys tarkoittaa sitä, että lapsi keskittyy tekemäänsä asiaan niin, ettei kovin helposti keskeytä tekemistä ympäristön virikkeiden vuoksi. Korkea häirittävyys lapsella taas aiheuttaa sen, että lapsi sananmukaisesti häiriintyy helposti toimissaan, jos ympäristö tuottaa häiriötekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi äänet, muiden ihmisten liikkeet ja toimet, tuoksut ja niin edelleen. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 58, 59.)

Erilaisilla lapsilla tarkkaavuuden kesto vaihtelee siten, että toiset lapset jaksavat keskittyä yhteen asiaan pitemmäksi aikaa kuin toiset. Jollekin temperamenttityypille voi olla tyypillistä edetä nopeasti asiasta toiseen, toisessa taas lapsi uppoutuu samaan asiaan pitkäksi toviksi, eikä malttaisi lopettaa. Tarkkaavaisuuden kesto on yhteyksissä ikään ja on eri ikä kautena erilaista. Vauvaikäisillä yhtämittainen tarkkaavaisuus on ajalliselta kestoaltaan kaikista vähäisintä. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 60, 61.)

3.2.4 Sopeutuminen

Sopeutuminen liittyy siihen, miten nopeasti lapsi ensireaktion jälkeen sopeutuu johonkin tilanteeseen. Lapsen todellinen suhtautuminen asioihin on nähtävissä alkureaktion jälkeen. Tutustuttuaan uuteen asiaan hän sopeutuu joko hitaammin tai nopeammin muutokseen. Ensireaktio ja sopeutuminen ovat eri asioita. Lapsi saattaa ensi alkuun vetäytyä syrjään ja haluta edetä hitaasti, mutta sopeutua sitten suhteellisen pian. Toisaalta lapsi voi myös olla hyvin kiinnostunut kaikesta uudesta ja silti sopeutua siihen hyvin rauhalliseen tahtiin. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 54.)

Sopeutumiseen kuluva aika on yksilöllinen. Toinen lapsi saattaa viikkoja suhtautua hyvin epäilevästi esimerkiksi uuteen ruokaan, ennen kuin suostuu maistamaan sitä. Hän voi silti oppia pitämään tästä ruuasta, kunhan hän vain saa edetä omaan tahtiinsa, eikä häntä painosteta etenemään nopeammin. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 55.)

3.2.5 Rytmisyys

Jokaisella lapsella on oma synnynnäinen, temperamentin mukainen rytmensä eli hänen elimistönsä tapa rytmittää esimerkiksi unta ja syömistä. Mikäli lapsella on hyvin säännöllinen rytmi, hoitaja voi tietää ennalta, milloin lapsi on väsynyt tai nälkäinen. Toisaalta on taas lapsia, joilla ei ole ollenkaan rytmiä. Heidän tarpeensa ilmenevät ennustamattomiin aikoihin ja vaihtelu päivien välillä on suurta. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 50.)

Keltinkangas-Järvinen (2004, 241–242) on huomannut, että länsimaissa on enemmän jopa lapsen rytmisyyttä koskevia normeja kuin muissa maissa (esim. etelän maissa). Normeilla tarkoitetaan sitä, miten kaikkien lasten odotetaan esimerkiksi nukkuvan, ottamatta lainkaan huomioon sitä, että lapsia on erilaisia. ”Erirytmisyydestä” tehdään myös helpommin ongelma länsimaissa kuin muualla. Tähän luonteelle tyypilliseen rytmitystapaan voi yrittää vaikuttaa lempeästi, mutta kovin järeitä keinoja (esimerkiksi sairaalaunikoulu) käytettäessä saatetaan tehdä hallaa lapsen temperamentin kehittymiselle ja jopa horjuttaa lapsen luottamusta hoivaajiin, mikäli yritetään ikään kuin taistella lapsen luontoa vastaan.

3.2.6 Aktiivisuus ja vastaus- eli responsiivisuuskynnys

Aktiivisuudella tarkoitetaan sitä, miten paljon lapsi on aktiivisessa liikkeessä esimerkiksi erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Hyvin aktiivinen lapsi ei välttämättä malta olla aloillaan esimerkiksi hoitotoimien ajan, vaan pyrkii koko ajan olemaan liikkeessä. Aktiivisuuteen sisältyvät lapsen tapa esimerkiksi tutkia ympäristöään tai luoda itse toimintaa itselleen. Vähemmän aktiivinen lapsi voi istua pitkiä aikoja paikallaan jonkin asian parissa, kun taas korkean aktiivisuuden lapselle voi lyhytaikainenkin paikallaan istuminen olla haastavaa. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 48, 49.)

Lapset kohtaavat erilaisia ärsykeitä joka päivä niin kodissa kuin sen ulkopuolella. Ärsykkeiden voimakkuus vaihtelee heikosta voimakkaaseen. Lapsi voi reagoida herkästi heikkoihin ärsykkeisiin, tai hänellä voi olla korkea vastauskynnys, jolloin hän ei juuri huomioi kuin vain erityisen voimakkaat ärsykkeet. Varsinkin herkkien lasten huomion herättävät usein sensoriset ärsykkeet. Sensoriset ärsykkeet ovat aistiärsykeitä, esimerkiksi valoja, ääniä, lämpötilan vaihteluita ja eri pintojen tuntua. Herkkien lasten responsiivisuuskynnys sensorisille ärsykkeille on usein erittäin matala. He saattavat häiriintyä kutittavista vaatteista, pelästyä yllättäviä ääniä ja kirkkaita valoja. Myös esimerkiksi oudot hajut saattavat aiheuttaa herkille lapsille epämiellyttävän olon. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 55, 56.)

Sensoristen lisäksi muita ärsykeitä voivat olla ympäristön objektit ja sosiaaliset kontaktit. Lapset, joilla on matala responsiivisuuskynnys, eivät välttämättä huomaa muiden ihmisten sosiaalisissa tilanteissa käytöksellään antamia vihjeitä. He eivät esimerkiksi havaitse, milloin toiset käytöksellään viestittävät halua leikkiä heidän kanssaan ja milloin he ovat torjuvia ilman, että sanoisivat sitä. Toisten ilmeet ja eleet jäävät usein ”matalan kynnyksen” lapsilta huomaamatta. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 55, 56.)

3.2.7 Lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa

Uusia tilanteita kohdatessa lapsi ensireaktionaan joko spontaanisti vetäytyy pois päin, ikään kuin torjuu tilanteen, tai lähestyy tilannetta heti uteliaana. Lapsi saattaa olla todella innostunut ja lähteä heti mukaan uuteen tilanteeseen, tai sitten hän haluaa rauhassa ensin katsella ja tarkastella tilannetta kauempaa. Se, kumpi ensireagoititapa

on lapselle ominainen, kuvaa lapsen temperamenttia; sille on ominaista joko positiivinen lähestymis- tai negatiivinen välttämisenresponsi. Puhutaan myös initiaali-reaktiosta. Lapsi joko suhtautuu kaikkeen uuteen mielenkiinnolla, tai sitten hän ensimmäiseksi huolestuu uusista asioista. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 51, 52, 53.)

Lapsi, joka ensi alkuun huolestuu ja vetäytyy uudesta tilanteesta, saattaa totutteluvaiheen jälkeen olla aivan sinut tilanteen kanssa – se ei olekaan enää niin uusi, vaan lapsi on jo ehtinyt tottua asiaan. Hän vain tarvitsee oman aikansa. Lapsi ikään kuin vastustaa kaikkea uutta aluksi, mutta hyväksyy uuden jonkin ajan päästä. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 51, 52, 53.)

3.2.8 Perusmieliala

Usein lapsella on jokin niin kutsuttu yleis- tai perusmieliala. Se tarkoittaa sitä, millä tuulella lapsi useimmiten luonnostaan on. Osa lapsista on useimmiten perusolemukseltaan hyvätuulisia, osalla taas vallitseva mieliala on negatiivinen. Tähän liittyy myös yleinen myönteisyys tai kielteisyys asioihin. Lapsi voi olla tunteiltaan ja olemukseltaan myös ”neutraali”, ja reagoida positiivisesti tai negatiivisesti eri ärsykkeisiin, minkä jälkeen perusmieliala on jotakin ”siltä väliltä”. Lasta, jonka mieliala on pääosin jompaakumpaa, eri tapahtumat voivat horjuttaa tai nostattaa tästä olotilasta vain hetkellisesti. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 58.)

3.2.9 Sosiaalisuus

Sosiaalisuus ymmärretään temperamenttipiirteinä haluksi olla mieluummin muiden kanssa kuin yksin, sekä toisten seurasta nauttimiseksi. Erittäin sosiaalinen lapsi kokee tarvitsevansa muiden ihmisten palautetta ja hyväksyntää, minkä vuoksi hän hakeutuu jatkuvasti muiden seuraan. Epäsosiaalisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi ei hallitse sosiaalisia taitoja. Epäsosiaalinen henkilö voi olla temperamentiltaan hyvinkin sosiaalinen, eli hän viihtyy kyllä hyvin muiden seurassa, mutta ei käytännössä tiedä, miten näiden kanssa ollaan. Epäsosiaalisuus ei siis ole sosiaalisuuden vastakohta. (Buss & Plomin, Keltinkangas-Järvinen 2004, 82, 83, 87.)

Toisaalta taas lapsi, joka viihtyy hyvin yksin, voi aivan riittävässä määrin hallita sosiaalisia taitoja. Hänellä vain on vähäisessä määrin sosiaalista temperamenttipiirrettä, minkä vuoksi muiden seurassa oleminen ei ole hänelle välttämätöntä. Tällöin lasta voidaan kutsua vähemmän sosiaaliseksi. Sosiaalisen piirteen määrää osana temperamenttia mitataan sillä, miten palkitsevana lapsi kokee sosiaaliset kontaktit. (Buss & Plomin, Keltinkangas-Järvinen 2004, 82, 83, 87.)

3.3 Kolme temperamenttityyppiä

Keltinkangas-Järvinen (2004, 62) kuvaa, kuinka Thomas ja Chess tekemiensä tutkimusten perusteella olivat tulleet siihen tulokseen, että temperamenttityyppejä voisi olla kolme. Thomasin ja Chessin mielestä suurin osa ihmisistä sijoittuu näihin kolmeen luokkaan. Jokainen temperamenttityyppi koostuu edellä mainituista yhdeksästä eri piirteestä, jotka ilmenevät kussakin tyyppissä tietyllä tavalla. Jokaisella temperamenttityypillä on siis oma tietynlainen reagoititapansa eri asioihin. Tämä samantyyppinen reagoititapa yhdistää ihmisiä, joilla on tämä samantyyppinen temperamentti.

3.3.1 Hitaasti lämpenevä temperamentti

Osa lapsista on hitaasti lämpeneviä. Se tarkoittaa sitä, että lapsi haluaa ensin rauhassa tarkkailla ennen kuin päättää, haluaako esimerkiksi osallistua tai mennä muiden mukaan johonkin uuteen toimintaan. Lapsi tarvitsee aikaa ja tilaisuuden edetä varsinkin uusissa tilanteissa omaan tahtiinsa. Hän ahdistuu ja protestoi, jos häntä yritetään pakottaa liian nopeasti sopeutumaan eri asioihin. Vaatii useita toistokertoja, että tottuminen johonkin asiaan tapahtuu. Hitaasti lämpenevän lapsen ensireaktio asioihin on yleensä negatiivinen, mutta toistojen ja tottumisen myötä lapsen reagointi voi pikkuhiljaa muuttua positiiviseksi ja hän voi kokea mielihyvää asioista. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 63–65.)

Lapsen reaktiot ovat yleensäkin melko vaimeita siten, ettei mikään tunnetila aiheuta voimakkaasti ulospäin näkyvää reaktiota. Lapsen eri mielentiloja voi enemmänkin havaita hänen olemuksestaan. Biologinen rytmi (nukkuma-, syömä- ynnä muut ajat ja tarpeet) hitaasti lämpenevällä lapsella on melko säännöllinen. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 63–64.)

3.3.2 Helppo temperamentti

Helpon temperamentin lapsen rytmi on yleensä säännöllinen ja selkeä, helposti tulkittava ja ennustettava. Vallitseva yleinen mieliala on positiivinen. Helpon temperamentin lapsen reagoititapa asioihin on keskiverto – ei kovin intensiivinen, mutta ei myöskään vaikea. Suhtautuminen uusiin asioihin on positiivista. Lapsi sopeutuu eri tilanteisiin nopeasti tai heti. Hän ei ole kovin voimakastahtoinen, joten hän ei koe aikuisten asettamia sääntöjä oman tahtonsa rajoittamisena. Helpon temperamentin omaava lapsi mukautuu ympäristön vaatimuksiin protestoimatta juuri lainkaan. Hän on varsinainen sopeutuja, mutta toisaalta hän ei ole kovin yllätyksellinen. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 62, 63.)

3.3.3 Vaikea temperamentti

Kolmatta temperamenttityyppiä kutsutaan Thomasin ja Chessin jaottelussa vaikeaksi temperamentiksi. Tämän tyyppisellä lapsella biologiset toiminnot ovat epäsäännöllisiä siten, että esimerkiksi nukkumaanmeno, nukahtaminen ja unen kesto ovat ennustamattomia. Myös muun muassa ruokahalu ja nälän ilmeneminen vaihtelee päivien välillä; lapsi kokee nälkää välillä nopeasti edellisestä aterialta ja syö paljon ja usein, välillä taas ruokahalua ei välttämättä juurikaan ole ja nälkä tulee harvoin. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 65.)

Vaikean temperamentin lapsi suhtautuu usein uusiin asioihin aluksi torjuvasti, kuten hitaasti lämpeäväkin lapsi. Ero on reaktion voimakkuudessa (hitaasti lämpeävällä se oli suhteellisen vaikea) ja esittämistavassa (voimakkuus). Vaikea temperamenttityyppi sopeutuu muutoksiin hitaasti tai ei ollenkaan. Tällainen lapsi siis kokee, että asioiden pitäisi sujua tutulla tavalla; hän karsastaa muutosta. Vaikea temperamentti tekee lapsen mielialasta usein itkuisen tai ärtyneen. Termiä ”vaikea temperamentti” on kritisoitu, koska se helposti ohjaa ajatukset negatiivisille urille. Saatetaan ajatella, että lapsikin olisi vaikea, koska hän käyttäytyy vaikean temperamenttinsa mukaisesti, minkä ympäristö kokee hankalaksi. Termiä on toivottu muutettavan muun muassa muotoon ”haastava” tai ”voimakas” temperamentti”, mitkä olisivat ilmaisuina hiukan neutraalimpia. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 66, 67.)

Vaikea temperamentti nimityksenä on annettu sen perusteella, kuinka paljon tämän temperamentin lapsen hoitaminen ja kasvattaminen vaatii vanhemmilta. Vanhemmat itse kokivat Thomasin ja Chessin tutkimuksessa tämän tyyppisen temperamentin vaikeaksi, koska lasten reaktiot määräsivät perheiden koko elämää ja vanhempien olisi jaksettava olla kärsivällisiä kasvattajia ajattelemtta, että vaikean temperamentin lapset käyttäytyvät vanhempiaan kiusatakseen siten, miten käyttäytyvät. (Thomas & Chess, Keltinkangas-Järvinen 2004, 66, 67.)

4 TARPEET JA TEMPERAMENTTI; SUURITARPEISUUS

4.1 Suuritarpeisuus temperamenttityyppinä

”Suuritarpeisuus” voi terminä tarkoittaa eri henkilöille eri asioita ja lapsikin voi olla eri tavoin suuritarpeinen. Tässä tutkimuksessa keskityn suuritarpeisuuden temperamenttityyppinä. Mary Sheedy Kurcinka (2006, 9) määrittelee suuritarpeisen lapsen normaaliksi lapseksi, jonka temperamenttiin kuuluu olla monissa asioissa ”enemmän” kuin toiset, muun muassa keskivertoa herkempi ja päättäväisempi. Kurcinka käyttää suuritarpeisuus –termin tilalla ilmaisua ”spirited child” eli ”henkevä, eloisa, vilkas, kiihkeä lapsi” (suomennos www.sanakirja.org). Termiä ”suuritarpeinen lapsi” käyttää muun muassa William Sears (eng. ”high-need child”). Janne Viljamaa puhuu luonteeltaan ”haastavasta” lapsesta, Mirjam Kalland ja Elaine Aron puolestaan käyttävät nimitystä ”erityisen herkkä lapsi”.

Kurcinkan (2006, 12) mukaan ”eloisan” lapsen temperamentti muodostuu useasta tietynlaisesta piirteestä, esimerkiksi herkkyydestä ja sinnikkyudesta, jotka näkyvät lapsessa tietynlaisina, voimakkaampina tai eri tavalla kuin ei-suuritarpeisella lapsella. Sears kuvailee ”suuritarpeista” temperamenttia esimerkiksi lapsen suurella läheisyyden ja yhteyden tarpeella tämän hoitajaan, erityisellä herkkyydellä ja epäsäännöllisellä rytmisyydellä. Lapsi tarvitsee hoitajaansa keskimääräistä enemmän, sillä lapsen tarpeet ovat keskimääräistä suuremmat eri asioissa. Tarpeet myös ilmaistaan selkeästi ja voimakkaasti. (Sears 2013.) Viljamaan (2009, 5) mukaan ”haastavaksi” voidaan kutsua lasta, joka reagoi ympäristöönsä ja erilaisiin ärsykkeisiin eri tavalla kuin keskivertolapsi. Kalland (Aamulehti 4.3.2011) näkee ”erityisen herkän” lapsen temperamentin tarkoittavan samaa kuin aiemmin mainitun temperamenttijaottelun mukainen ”vaikea temperamentti”, johon kuuluvat muun muassa rytmien epäsäännöllisyys ja voimakas reagoititapa. Aron (2003, 22) nimeää

”erityisen herkän” temperamentin ominaisuuksiksi muun muassa hitaasti lämpöävyiden ja herkkyyden sensorisille ärsykkeille.

Eloisa, suuritarpeinen, haastava ja erityisen herkkä ovat kaikki nimityksiä lapselle, jonka temperamenttityyppi on jollakin tapaa haasteellinen niin lapselle itselleen kuin tämän hoitajille ja ympäristölle. Viljamaan (2009, 31) mukaan haastavaksi temperamentiksi voidaan kutsua sellaista luonnetta, joka koostuu useasta yksittäisestä haastavaksi luokiteltavasta piirteestä. Näitä yhdistelmiä voi olla erityyppisiä, kuten negatiivinen perusmieliala ja intensiivinen ilmaisu samalla lapsella tai herkkyyden ja varovaisuus yhdessä. (Viljamaa 2009, 25, 26, 50). Yksittäisiä haastavia temperamenttipiirteitä ovat muun muassa aistiherkkyyden, ärsykkeiden tarvitsevuus ja sosiaalinen ujous. Myös jossakin asiassa erityisen lahjakas lapsi voi olla haastava.

Viljamaan mukaan haastavia temperamentteja voi siis olla eri tyyppisiä, jolloin hänen käsitteensä ”haastava lapsi” on laajempi kuin esimerkiksi Kurcinkan ”eloisa lapsi”. (Viljamaa 2009, 32, 38, 59.) Searsin käyttämä ilmaisu ”suuritarpeinen lapsi” käsittää Kurcinkan lailla tietynlaiset piirteet, joiden yhdistelmästä suuritarpeisuus muodostuu (Sears 2013). Samoin Aronin (2003, 22, 23) määrittelemällä ”erityisen herkällä lapsella” on tietyt tunnistettavat piirteet. Näin ollen Viljamaan määritelmä ei kaikilta osin täysin vastaa sitä suuritarpeisuutta, jota tässä tutkimuksessa tarkoitan. Olen kuitenkin käyttänyt myös Viljamaan kuvausta lähteenä soveltuvin osin.

Itse päädyin Searsia mukaillen käyttämään tässä tutkimuksessa ilmaisua ”suuritarpeinen”, sillä mielestäni se kuvaa temperamentin ydinasioita – tarpeita, jotka ovat eri asioissa (esim. läheisyys) keskiarvoa suuremmat. Sears kehitti tämän termin, koska se kuvaa temperamenttia sisällöllisesti parhaiten ja on ilmaisuna neutraali. Kurcinka (2006, 22–23) painottaa, kuinka tärkeää on pohtia niitä ilmaisuja, joita lapsen piirteistä käytetään ja kuinka lapsen luonnetta kuvaillaan. Jos lapsi esimerkiksi on temperamenttinsa vuoksi usein kovin ”villi” ja häntä sanotaan sellaiseksi, tämä ilmaisu leimaa häntä niin, että lapsen voi olla vaikea käyttäytyäkään muutoin.

Suuritarpeisen lapsen luonteen mukainen käytös saattaa usein provosoida ympäristön antamaan erilaisia leimoja melko herkästi. Kurcinkan mielestä osa ilmaisuista ei välttämättä ole mairittelevia, ja hän korostaakin ilmaisujen uudelleen nimeämisen parantavan myös ympäristön mielikuvaa lapsesta. Halusin tuoda tämän näkökulman työssäni esille käyttämällä käsittelemästäni temperamentista neutraalia ilmaisua, joka

ei arvota luonnetyyppiä kumpaankaan suuntaan. Käytän tutkimuksessani tästä edespäin vain ilmaisua ”suuritarpeinen”. Seuraavaksi esittelen erilaisia suuritarpeisuuteen liittyviä temperamenttipiirteitä. Kurcinkan (2006, 12–13) mukaan ensimmäiset viisi piirrettä voidaan havaita suurimmalla osalla suuritarpeisista lapsista.

4.1.1 Reaktioiden valtava intensiteetti

Suuritarpeisen lapsen reaktiot eri asioihin ovat voimakkaita. Lapsi ilmaisee itseään usein korostuneen dramaattisesti ja reaktiot kuuluvat kauas. Jos tämän luonnetyyppin lapsi itkee, hänen itkunsa on keskimääräistä voimakkaampaa, jopa kirkumista, ja esimerkiksi raivokohtaus kestää usein pitempään kuin keskivertolapsella. Toisaalta myös positiivisen mielialan ilmaisu on äänekkästä. (Kurcinka 2004, 12.) Sears kuvaa suuritarpeisen lapsen usein vauvana protestoivan voimakkaasti ja äänekkäästi, mikäli hänen tarpeitaan ei ole huomioitu tai tyydytetty riittävässä määrin. Intensiteetti liittyy myös lapsen väsymättömään haluun tutkia ympäristöään (Sears 2013).

Kaikkien suuritarpeisten lasten reagointityyli on intensiivinen, mutta osa lapsista kääntää intensiteetin sisäänpäin, jolloin reaktio on nähtävissä ulospäin vain lievänä. Tällöin intensiteetti on lasta tarkkailtaessa havaittavissa esimerkiksi lapsen ahdistuneella reagoinnilla. (Aron 2003, 22.) Suuritarpeinen lapsi voi myös olla intensiivinen tarkkailija, joka vaikuttaa ”hiljaiselta lapselta”, koska hän keskittyy intensiteettinsä sisäänpäin asioiden ja tilanteiden tarkkailuun. Intensiivinen tarkkailija kehittää toimintastrategioita ja miettii jokaisen liikkeensä etukäteen. (Kurcinka 2004, 12.)

4.1.2 Periksi antamattomuus, sinnikkyys

Suuritarpeinen lapsi on hyvin periksi antamaton asioissa, jotka hän kokee tärkeiksi. Hän ikään kuin ”lukkiutuu” tiettyyn asiaan ja sitoutuu siihen niin, ettei hänen huomiotaan kovin helposti käännetä toisaalle. Hän saattaa myös olla kova väittelemään asioista, eikä kukaan saa häntä muuttamaan mieltään omasta kannastaan. (Kurcinka 2004, 12.) Aron (2002, 23) sanoo, että suuritarpeinen joko ei anna periksi, tai sitten luovuttaa kovin helposti. Osa lapsista yrittää jotakin asiaa niin kauan kunnes onnistuu, osa taas turhautuu helposti jo alkumetreillä ja jättää siksi asian kesken. Tällöin luovuttaminen johtuu suuritarpeisilla heidän tavastaan käsitellä asioita niin syvästi, että heillä on liian suuret odotukset itseään kohtaan. Sen myötä he pettyvät ja

turhautuvat, kun eivät pysty saavuttamaan ihannettaan – he haluaisivat heti osata. Lamauttava epäonnistumisen tunne saa heidät luovuttamaan.

Searsin mukaan vauvaikäinen suuritarpeinen osoittaa sinnikkyytään itkemällä ja ilmaisemalla itseään vielä voimakkaammin, mikäli hänen itkuunsa ja tarpeisiinsa ei vastata heti ensimmäisellä volyymillä. Vauva ei lopeta itkuaan todettuaan sen hyödyttömäksi, vaan vaatii apua kahta kovemmin ja jatkaa sitä niin kauan kunnes saa tarvitsemansa. (Sears 2013.)

4.1.3 Erityinen herkkyys

Erityinen herkkyys on Kurcinkan (2006, 12, 13) mukaan tyypillistä suuritarpeiselle. Herkkyys liittyy kaikkeen ympäristössä tapahtuvaan tai sen sekä oman kehon tuottamaan; äänet, hajut, valot, kosketuspinnat ja mielialan muutokset - ylipäättään kaikkeen aistittavissa olevaan. Suuritarpeinen lapsi havainnoi jatkuvasti näitä asioita ja on tietoinen niiden muutoksista. Tämä saa aikaan sen, että lapsi häiriintyy helposti kaikista aistittavista yksityiskohdista, kuten kutittavista vaatteista tai yhtäkkisistä kirkkaista valoista.

Myös Viljamaa (2009, 32, 76) mainitsee osan suuritarpeisista lapsista olevan aistiherkkiä, jolloin lapsi voi kokea häiritsevinä esimerkiksi jotkin tietyt värit. Kehon tuntemuksetkin voivat vaihdella aistiherkällä nopeasti, ja sopivaa olotilaa voi olla haasteellista saavuttaa. Suuritarpeinen voi olla kipuherkempi kuin muut lapset. Herkkyys voi esiintyä myös esimerkiksi syömisen yhteydessä siten, että lapsi ei halua syödä ruokia sekoitettuna keskenään. (Aron 2003, 34.) Kallandin (Aamulehti 4.3.2011) mukaan lapsen herkkä taipumus reagoida ympäristön ärsykkeisiin on otettava huomioon ja hänet on hyvä säästää liioilta virikkeiltä.

Searsin näkemys on, että suuritarpeisen lapsen valtava herkkyys ympäristöä kohtaan stimuloi tämän uteliaisuutta ja sitä kautta oppimista (Sears 2013). Lisäksi herkkyyteen kuuluu se, että suuritarpeinen lapsi havainnoi jatkuvasti toisten ihmisten, varsinkin vanhempiansa, mielialoja ja niiden muutoksia (Kurcinka 2006, 12). Searsin mukaan lapsella on kyky ottaa huomioon oman toimintansa vaikutukset toisten ihmisten tunteisiin (Sears 2013).

4.1.4 Tarkkaavaisuuden hajaantuneisuus

Suuritarpeisella lapsella on matala häiritävyyssynnys, mikä liittyy läheisesti lapsen erityiseen herkkyyteen huomioida jatkuvasti ympäristöään ja itseään (Sears 2013). Tämä havainnointi aiheuttaa myös sen, että asioiden tekeminen saattaa jäädä kesken tai kestää usein kauan, koska jokin ympäristössä kiinnittää suuritarpeisen huomion ja hän unohtaa, mitä olikaan tekemässä. Suuritarpeiset lapset saattavat vaikuttaa siltä, etteivät he kuuntele. (Kurcinka 2006, 13.)

Viljamaa (2009, 75) puhuu matalan häiritävyyden piirteestä, jossa lapsen ei ole helppo keskittyä yhteen asiaan. Lapsi jää pohdiskelemaan ja on hajamielinen. Aron (2003, 24) tuo esille, että vaikka lapsen tarkkaavaisuus johonkin asiaan kärsii ympäristön virikkeiden vuoksi, niin hyvin häiriöttömässä ympäristössä lapsi kykenee keskittymään syvästi. Lapsen sinnikkyuden aste määrää sen, palaako lapsi tekemiseensä sen keskeydyttyä vai ei.

4.1.5 Muutokseen sopeutumisen haastavuus

Muutos, yllätykset ja nopea siirtyminen tekemisestä tai paikasta toiseen ovat suuritarpeiselle lapselle haastavia, koska hän on hitaasti lämpenevä. Suuritarpeisella lapsella on myös odotuksia asioiden kulusta, ja hän protestoi, jos asiat eivät mene hänen odottamallaan tavalla. Protesti ilmenee, vaikka lapsi loppujen lopuksi pitäisi muuttuneesta asiasta. (Kurcinka 2006, 13.) Lapsi pitää tiukasti kiinni tutuista asioista ja rutiineista ja näistä voi olla erittäin haastavaa poiketa. Siirtymätilanteet tuottavat Viljamaan (2009, 77) mukaan haasteita myös siksi, että lapsi voi olla epävarma siitä, onko seuraavaksi eteentuleva tilanne turvallinen.

Lapsella on tarve tietää etukäteen, mitä ja milloin esimerkiksi päivän aikana tulee tapahtumaan, jotta hän ehtii sopeutua asioihin. Yllättävissä käännteissä lapsi ei tiedä, miten reagoida, koska hän kokee yhtäkkiä uudet ärsykkeet sietämättöminä, ja joutuu tällöin vasten tahtoaan kohtaamaan niitä. Lapsi saattaa myös ”esittää” ulospäin kykenevänsä sietämään yllätyksiä, mikäli ollaan sosiaalisissa tilanteissa. Hänellä on käsitys ympäristön asettamista odotuksista soveliaalle käytökselle, ja hän pinnistelee ääri rajoillaan kyetäkseen täyttämään nämä odotukset. Lapsen ahdistus näistä tilanteista saattaa purkautua myöhemmin kotona tutussa ympäristössä. (Aron 2003, 23.)

Kurcinkan (2006, 14) mukaan seuraavat neljä piirrettä saattavat edellisten lisäksi esiintyä joillakin suuritarpeisilla lapsilla. Tämän tutkimuksen muiden lähteiden perusteella ne ovat oleellisia yleisesti ottaen suuritarpeisesta temperamentista puhuttaessa.

4.1.6 Epäsäännöllisyys, rytmittömyys

Suuritarpeinen lapsi on usein hyvin epäsäännöllinen. Hänellä ei ole ennustettavaa sisäistä rytmiä esimerkiksi syömiseen ja nukkumiseen, ja häntä on haastavaa saada mukautumaan sellaiseen. (Kurcinka 2006, 14.) Viljamaan (2009, 75) mukaan lapsi ei itsekään hahmota esimerkiksi omaa väsymystään. Lapsen syömillä ruokamäärilläkin voi olla suuria eroja eri päivien välillä. Sears (2013) kuvailee suuritarpeisen vauvan ennustamattomuuden näkyvän esimerkiksi siinä, mitkä keinot milloinkin rauhoittavat häntä. Vauva ei välttämättä hyväksy yhdellä kerralla toiminutta lohdutuskeinoa enää toista kertaa. Samat keinot eivät toimi perättäisinä päivinä. Myös lapsen mielialat voivat vaihdella yllättävällä tavalla, ja tyylilleen uskollisena hän antaa sen kuulua.

Aronin (2003, 22, 23) kuvaus poikkeaa tämän piirteen osalta hiukan muiden asiantuntijoiden kuvauksista. Aronin mukaan suuritarpeinen lapsi on useimmiten melko ennustettava syömis- ynnä muulta rytmiltään, koska kaikenlainen järjestys ja ennustettavuus on lapselle henkisesti tärkeää. Toisaalta Aron myöntää, että lapsen rytmi voi olla myös melko epäsäännöllinen.

4.1.7 Energisyys ja aktiivisuus

Energisyydeksi voidaan kuvailla sitä, että suuritarpeinen lapsi on usein jatkuvassa liikkeessä. Hänellä on hyvin kiire tutkimaan ympäristöään, mikä on alati hänen kiinnostuksen kohteenaan. Suuritarpeinen on hyvin utelias ja luova ja hänen aktiivisuutensa on tarkoituksenmukaista - se kohdistuu yleensä johonkin tiettyyn lasta kiinnostavaan kohteeseen. (Kurcinka 2006, 14.)

Aron (2003, 22) muistuttaa, että aktiivisuus voi lapsella olla sekä mielen sisäistä, että ulkoisesti näkyvää. Myös lapsen ajatukset voivat olla liikkeessä, vaikka sitä ei voisikaan ulospäin selvästi havaita. Aronin mukaan suuritarpeinen voi olla joko rauhallinen, hienomotorisesti taitava ja kiireetön oppimaan karkeamotorisia taitoja, tai

liikunnallisesti hyvin aktiivinen ja puhumisessa nopea oppimaan. Lapsi lähtee usein liikkeelle hyvin varhaisessa vaiheessa (Viljamaa 2009, 74).

4.1.8 Torjuva ensireaktio, hitaasti lämpenevyys

Kun eteen tulee uusia asioita, suuritarpeinen lapsi saattaa usein aluksi torjua ne. Tämä tapa liittyy jo aiemmin mainittuun hitaastilämpenevyyteen sekä muutokseen sopeutumisen haastavuuteen. Suuritarpeinen tarvitsee aikaa sopeutua, ja kun hän saa sen, hän voi itse päättää, milloin on valmis osallistumaan asioihin ja hyväksymään ne. (Kurcinka 2006, 14.) Aron (2003, 20, 21) ei puhu torjuvasta ensireaktiosta, mutta hänen mukaansa suuritarpeinen lapsi ”tarkastaa tilanteen” ennen siihen mukaan menemistä. Osa suuritarpeisista lämpenee hyvinkin nopeasti koettuaan tilanteen turvallisiksi, osalla taas lämpeneminen vie tilanteesta riippumatta kauemmin aikaa joka tapauksessa.

Hitaasti lämpenevyys liittyy myös sosiaalisiin kontakteihin. Lapsi on hyvin varovainen uusien ihmisten ja uuden ympäristön suhteen. Suuri määrä tuntemattomia ihmisiä yhtä aikaa on hitaasti lämpenevälle suuritarpeiselle haastava kohdattava. Lapsi ei pidä tuntemattomien kanssa puhumisesta. Varovaisuutta ilmenee myös aiemmin tavattuihin henkilöihin, mikäli edellisestä tapaamisesta on kulunut pitkä aika. (Aron 2003, 34, 35.)

4.1.9 Negatiivinen perusmieliala

Suuritarpeisen lapsen mieliala voi Kurcinkan (2006, 15, 60) mukaan olla suurimman osan ajasta perusnegatiivinen tai vakava. Lapsi voi olla perusmielialtaan huonolla tuulella ja pessimistinen asioiden suhteen (Viljamaa 2009, 75, 76). Kurcinkan (2006, 15) mukaan lapsi keskittyy asioihin, jotka eivät ole hyvin. Hän poimii ympäristöstä ja tekemisistä enimmäkseen niitä asioita, joita pitäisi parantaa tai muuttaa. Toisaalta suuritarpeinen lapsi osaa analysoida asioita ja tehdä jopa erilaisia parannusehdotuksia. Hänellä on paljon mielipiteitä jo varhain (Viljamaa 2009, 76). Sears (2013) kuvailee suuritarpeista vauvaa usein tyytymättömäksi saamastaan hoivasta huolimatta. Voi olla, että mikään tyyntytys- ja lohdutusyritys ei auta saamaan vauvaa hyvälle tuulelle tai lopettamaan itkuaan.

4.2 Suuritarpeinen alle kouluikäinen lapsi

Searsin (2013) mukaan suuritarpeisuuden ulospäin ilmeneminen vaihtelee lapsen iän mukaan ja hän on luonut persoonallisuusprofiilit eri-ikäisille suuritarpeisille lapsille aina imeväisiästä teini-ikään ja myös aikuisuuteen asti. Näiden profiilien mukaan suuritarpeisen temperamentin piirteet muovautuvat lapsen kasvaessa niin, että samaa lasta voidaan eri-ikäisenä kuvailla eri tavoin. Imeväisiässä suuritarpeisen lapsen olemusta sävyttävät erityinen herkkyys ja vaativuus. Hänen ilmaisunsa ja itkunsa on äänekkästä ja intensiivistä. Hän pitää hoitajansa hälytysvalmiudessa ja hänen käytöksensä voi olla hoitajalle uuvuttavaa.

Taapero–pikkulapsi–iässä suuritarpeisuus ilmenee vilkkautena ja sisukkuutena. Lapsi on hyvin eloisa. Hänellä riittää energiaa ja hän haastaa ympäristönsä. Lapsi on havaintokykyinen ja terävä. Suuritarpeisuus näkyy myös kärsimättömyytenä sekä voimakastahtoisuutena, ja raivokohtaukset ovat tavallisia. Toisaalta pikkulapsi-ikäinen suuritarpeinen on myös hellä ja rakastettava. (Sears 2013.)

Kiviniemi (4.3.2011) kuvaa erään nyt leikki-ikäisen lapsen olleen jo vauvana erityisen tarvitseva. Lapsen äidin mukaan ihokontakti on ollut aina hänen lapselleen erityisen tärkeää, jopa niin tärkeää, ettei lasta vauvana voinut laskea sylistä ollenkaan ilman tämän puhkeamista raastavaan itkuun. Artikkelin mukaan itku oli myös erilaista kuin vauvan itku yleensä: erittäin voimakasta, suorastaan rajua. Tämän lapsen itku myös kiihtyi huippuunsa hetkessä. Lapsi tarvitsi jatkuvaa kantamista ja kantajan oli oltava koko ajan liikkeessä, muuten lapsi protestoi itkemällä. Nukkuminenkin onnistui vain liikkuvassa sylissä. Tämä vauva ei huolinut lohduttajakseen tuttia tai tuttipulloa, tai viihtynyt esimerkiksi babysitterissä tai vastaavassa ”välineessä”. Lapsi tarvitsi hoitajaansa itkemällä niin voimakkaasti, ettei ollut muuta vaihtoehtoa kuin pitää häntä sylissä. Nyt isompana leikki-ikäisenä lapsi tarvitsee edelleen paljon läheisyyttä, sekä on hitaasti lämpenevä uusien asioiden kanssa.

5 VANHEMPIEN TUKEMINEN LASTENNEUVOLASSA

5.1 Terveydenhoitajan asiakassuhteet vanhempiin ja perheisiin

Marja-Leena Viljamaan (2003, 105) mukaan terveydenhoitajan ja asiakkaan välisessä suhteessa tärkeää on vuorovaikutus. Viljamaa listaa muiksi tärkeiksi elementeiksi

kunnioituksen, luottamuksen, tasavertainen kumppanuuden ja palvelujen yksilöllisyyden. Nämä liittyvät perhekeskeisyys–termiin ja siihen läheisesti liittyvään empowerment–käsitteeseen (Viljamaa 2003, 45 Dunstin, Johansonin, Trivetten ja Hambyn, 1991 mukaan). Empowerment–käsite voidaan ymmärtää asiakkaan omien voimavarojen huomaamiseksi ja niiden vahvistamiseksi, minkä tavoitteena on osallistaa asiakas itse omaan hoitoonsa ammattilaisen rinnalle. (Viljamaa 2003, 45 Gibsonin, 1991 ja Pietilän, 1999 mukaan.)

Armannon ja Koistisen (2007, 379) mukaan terveydenhoitajan asiakkaaseen eli perheeseen luoman vuorovaikutussuhteen laatu vaikuttaa siihen, millä tavalla asiakassuhteen tavoitteet (esim. perheelle annettu henkinen tuki) täyttyvät. Sosiaali- ja terveysministeriö (2004, 32, 95) korostaa terveydenhoitajan ja asiakkaan myönteisen yhteistyön merkitystä. Perheen ollessa asiakkaana terveydenhoitaja ja perhe käyvät keskenään vuoropuhelua perheen hyväksi ja lähtökohtana ovat sen tarpeet ja toiveet. Terveydenhoitajan on oltava valmis myös refleктоimaan omaa työtään ja kunnioittamaan asiakkaidensa mielipiteitä, vaikka ne eroaisivat hänen omistaan.

Perhekeskeinen toimintatapa on tärkeä. Perhekeskeisydessä asiakkaan itsensä (tässä tapauksessa lapsen) lisäksi tämän perhe huomioidaan hoitotyössä. Myös perheen elämäntilanne ja kulttuuritausta vaikuttavat lapsen asioihin, minkä vuoksi terveydenhoitaja pitää ne mielessään perheen kanssa työskennellessään. Toisinaan asiakassuhteessa käsitellään enemmän koko perheen kuin pelkästään lapsen asioita, ja toisinaan taas lapsi on etusijalla. Perhekeskeisyys ymmärretään myös niin, että terveydenhoitaja tunnustaa perheen asiantuntijuuden omissa asioissaan. Joka tapauksessa terveydenhoitaja huomioi jollakin lailla koko perheen. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa perheistä lähtevän toiminnan lisäksi sitä, että terveydenhoitaja yrittää vastata asiakkaidensa odotuksiin kehittämällä neuvolatoimintaa omalta osuudeltaan. (Armanto & Koistinen 2007, 22, 363.)

5.2 Vanhemmuuden tukeminen alle kouluikäisen lapsen perheessä

Lasten ja heidän perheidensä psykososiaalinen tukeminen lastenneuvolassa on Ivanoffin ym. (2001, 20) mukaan tärkeää. Vanhemmuuden ja vanhempien parisuhteen tukeminen tai tuen mahdollistaminen mainitaan myös Sosiaali- ja terveysministeriön (2004, 32) laatimassa oppaassa yhtenä lastenneuvolan tehtävistä. Toimiva yhteistyösuhde ja kumppanuus mahdollistavat muun muassa mahdollisimman

varhaisen tuen tarpeen tunnistamisen ja avun järjestämisen perheelle. Hermansonin (2012, 302) mukaan vanhempia tulee tukea lapsilähtöiseen kasvatustapaan ja lapselle turvalliseen aikuisuuteen.

Armannon ja Koistisen (2007, 114, 360, 366) mukaan terveydenhoitajalla on käytettävissään useita erilaisia työmenetelmiä vanhemmuuden tukemisessa. Tuen antamisen muotoja ovat muun muassa tarkastuskäynneillä vanhempien kanssa käyty keskustelu, perhevalmennus, kotikäynnit perheisiin ja erilaisten vertaisryhmien järjestäminen ja vetäminen. Työnkuvaan voi kuulua myös ryhmäneuvoloitten tai vanhempainiltojen järjestämistä vanhemmille. Tarvittaessa terveydenhoitaja tekee yhteistyökumppaneidensa kanssa moniammatillista yhteistyötä perheiden hyväksi (Ivanoff ym. 2001, 20). Terveydenhoitajan yhteistyökumppaneina voivat olla esimerkiksi neuvolan oma perhetyöntekijä, lääkäri, päivähoidon henkilöstö ja lastensuojelun työntekijä (Armanto & Koistinen 2007, 115).

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004, 32) kehottaa tukemaan koko perhettä sen voimavaroja vahvistamalla ja antamalla terveysneuvontaa perheelle sopivalla tavalla. Yksinkertaisimmillaan vanhemmuuden tukeminen tarkoittaa esimerkiksi neuvolassa käytyjä keskusteluja vanhemmuudesta ja sen haasteista sekä terveydenhoitajan antamaa kasvatuseuvontaa (Armanto & Koistinen 2007, 363, 364). Terveydenhoitaja tukee asiakasperheidensä vanhempia pyrkimällä lisäämään vanhempien kokemusta näiden itsenäisestä pärjäämisestä vanhepina. Lisäksi tärkeää on kartoittaa vanhempien jaksamista. (Lumijärvi ja Meriläinen 2009 Lammi-Taskulan & Varsan 2001, 7, 8 mukaan.)

Vanhemmuudessa terveydenhoitajan on myös erityisen tärkeää tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta varsinkin lapsen ensimmäisenä ikävuotena (varhaista vuorovaikutusta eli VaVua), sillä lapsen varhaiseen kehitykseen vaikuttavat suuresti hänen elinympäristönsä ja hoitajansa. Varhaisen kehityksen kulku vaikuttaa lapsen elämään pitkällä aikavälillä, sillä sen pohjalle rakentuu lapsen koko muu myöhempi kehitys. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 85.) Vanhempien suhtautuminen lapseensa vaikuttaa merkittävästi tämän hyvinvointiin myös leikki-iässä, ja osalla neuvolaikäisistä perheolosuhteet ovat lapsen kehitystä vaarantavia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 98).

Vanhemmuuden kokemusten ja perheen tilanteen kartoittamisessa terveydenhoitaja voi käyttää apunaan erilaisia lomakkeita. Lomakkeita on laadittu useita erilaisia teemojen mukaan ja perheiden eri tilanteita ajatellen. Näitä lomakkeita ovat esimerkiksi vanhemmuuden roolikartta, varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen lomakkeet ja mielialakysely. (Armanto ja Koistinen 2007, 366, 367.) Sosiaali- ja terveysministeriö (2004, 95, 96, 99) muistuttaa, että terveydenhoitajan on oleellista hallita tietynlainen kuhunkin tilanteeseen sopiva keskustelutaito sekä tuntea asiakkaansa ja näiden elämäntilanne riittävän hyvin. Lomakkeita työvälineenä käyttäen terveydenhoitajan on mahdollista keskustella vanhempien kanssa jäsenellisesti tietystä teemasta. Vanhemmille annetaan positiivista palautetta asioista, jotka sujuvat ja erilaisiin pulmiin puututaan hienotunteisesti. Kanssakäymisessä osoitetaan vanhemmille hyväksyntää ja välittämistä. On myös osattava tunnistaa perheiden pulmatilanteiden tavallisuus ja viestiä siitä vanhemmille.

Varhaisen vuorovaikutuksen kartoitukseen on kehitetty haastattelulomakkeet raskausajalle ja lapsen syntymän jälkeiselle ajalle (Armanto & Koistinen 2007, 518, 522). Myös leikki-ikään ja koulun aloittavan tai juuri aloittaneen lapsen tilanteeseen on omat lomakkeensa (Solantaus ym. 2005). Lomakkeissa on kysymysmalleja terveydenhoitajalle muun muassa perheen nykytilanteesta (esim. muu elämäntilanne synnytyksen jälkeen), nykyiseen elämäntilanteeseen liittyvistä tunteista (esim. raskauteen liittyvät tunteet) ja muun muassa vanhempien kuvaus itsestään ja toisistaan vanhempina. (Armanto & Koistinen 2007, 518, 522; Solantaus ym. 2005.) Solantauksen ym. (2005) mukaan esimerkiksi leikki-ikäisen ja tämän perheen ollessa haastattelun kohteena haastattelija esittää osan kysymyksistä lapselle itselleen.

Vertaisryhmä voi olla koottu esimerkiksi vanhempien elämäntilanteen (esim. vanhempainvapaalla olo) tai jonkin teeman (esim. yksinhuoltajat) mukaan. Vertaisryhmien tarkoituksena on voimaannuttaa vanhempia saattamalla yhteen samassa tilanteessa olevia henkilöitä, jotta nämä voivat saada vertaisiltaan tukea. Terveydenhoitaja järjestää ryhmää ja usein toimii siinä jonkinlaisena taustatukijana asiantuntijan roolissa ryhmän päätarkoituksen ollessa kuitenkin vanhempien keskinäinen kanssakäyminen. (Armanto & Koistinen 2007, 366, 367.) Myös ryhmässä toteutettu perhevalmennus on yleinen terveydenhoitajan käyttämä työmuoto vanhempien ohjauksessa. Perhevalmennusta toteutetaan esikoistaan odottaville perheille. Yleisiä perhevalmennuksen sisällössä käsiteltyjä aiheita ovat muun muassa

raskauden ja synnytyksen kulkuun, synnytyksen aikaiseen kivunlievitykseen lapsen hoitoon liittyvät asiat. (Armanto & Koistinen 2007, 33, 36.)

5.3 Lapsen temperamentin huomioiminen vanhempien tukemisessa

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004, 215) huomioi oppaassaan vanhempien tukemisessa tärkeänä osana myös lapsen temperamentin. Ministeriö tuo esille Thomasin ja Chessin 1977 tekemät havainnot siitä, että lapsen ”vaativa” temperamentti voi olla perheelle haaste. Perhe voi tarvita erityistä tukea neuvolasta, kun lapsen temperamenttiin kuuluu muun muassa sellaisia piirteitä kuin voimakastahtoisuus tai kielteinen reagoitavuus. Vanhemmat saattavat tuntea voimakkaitakin aggressioita lastaan kohtaan. Myös itsensä vanhemmuudessa epäonnistuneeksi tunteminen saa vanhemmat kokemaan lapsen hoidon erityisen raskaana.

Janne Viljamaa (2009, 20) on sitä mieltä, että lapsen temperamentin laatu saa vanhemmat muodostamaan käsityksiä omasta vanhemmuudestaan ja kyvyistään hyvinkin pitkälle. Sosiaali- ja terveysministeriön (2004, 215) mukaan vanhemmat voivat kokea lapsen temperamentin hankalana tai raskaana varsinkin, jos se eroaa heidän omastaan. Keltinkangas-Järvisen, Thomasin ja Chessin (2004, 128, 129) mukaan olennaista on nimenomaan se, sopivatko vanhempien ja lapsen temperamentit yhteen. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa lapsen temperamentilla on iso rooli, sillä lapsen temperamentin mukainen käyttäytyminen vaikuttaa vanhemman tarjoamaan hoivaan ja toisinpäin.

Kalland (4.3.2011) korostaa, kuinka tärkeää neuvolan olisi tukea vanhempia näiden selviytymisessä varsinkin lapsen haastavan temperamentin kanssa. Kalland sanoo, että tällaiset lapset tarvitsevat vanhempiaan enemmän kuin temperamentiltaan toisentyyppiset lapset. Neuvola voi auttaa vanhempia hyväksymään lapsensa erityisyyden. Kalland muistuttaa, että erityisen herkkät lapset (jota ilmaisua hän käyttää haastavuudesta) ovat usein erityisen älykkäitä ja lahjakkaita, ja he tarvitsevat herkkyyttään tukevaa hoivaa. Kun herkkyyttä ymmärretään, erityisen herkkät lapset voivat menestyä elämässään erityisen hyvin. Myös Keltinkangas-Järvinen teoksessa ”Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet” (2009, 51) painottaa, että lapsen on tärkeää tuntea itsensä sellaisenaan hyväksytyksi varsinkin hänen itsetuntonsa positiivisen kehityksen kannalta.

Kallandin (4.3.2011) mukaan vanhempien omia havaintoja lapsensa temperamentista olisi kuunneltava ja tuettava neuvolassa. Kalland painottaa sitä, että ensisijaisesti osoitettaisiin hyväksyntää ja arvostettaisiin lapsen temperamenttia sellaisenaan ilman arvottamista joko hyväksi tai huonoksi. Ei pitäisi ajatella, että helpon temperamentin lapset ovat hyviä lapsia, vaan miettiä yhdessä vanhempia auttavia keinoja hoitaa lasta parhaalla mahdollisella tavalla hänen temperamenttiaan tukien. Sosiaali- ja terveysministeriö (2004, 215) suosittaa, että terveydenhoitajan olisi olennaista kiinnittää huomiota lapsen temperamenttityyppiin ja kertoa erilaista temperamenteista vanhemmille. Lisäksi on tärkeää muistuttaa, että temperamentti on syntymässä saatu sekä auttaa vanhempia näkemään lapsensa luonne positiivisessa valossa. Perhettä tuetaan voimavarakeskeisesti niin, että vanhemmat saavat tuoda esille lapsen luonteen ja arjen sujuvuuden herättämiä tunteita, niin positiivisia kuin negatiivisiakin. Terveystenhoitaja voi auttaa vanhempia selviytymään lapsensa temperamentin kanssa myös esimerkiksi ohjaamalla perheen vanhempien vertaistukiryhmään.

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa temperamentiltaan suuritarpeisen alle kouluikäisen lapsen ominaisuuksia vanhempien kuvailemana sekä tämän avulla asioita, joista tämänikäisen lapsen suuritarpeisen temperamentin voi tunnistaa. Lisäksi haluttiin selvittää vanhempien kokemuksia siitä, millaista tukea he ovat alle kouluikäisten suuritarpeisten lastensa kanssa lastenneuvoloiden terveydenhoitajilta saaneet, sekä millaista tukea vanhemmat toivoisivat neuvolan antavan. Tutkimusta varten muodostettiin neljä tutkimustehtävää, joissa kaikissa tarkoitetaan lapsella alle kouluikäistä lasta:

1. Mitä suuritarpeisuus on lapsen temperamenttityyppinä vanhempien kuvailemana?
2. Mistä lapsen suuritarpeisen temperamentin voi tunnistaa?
3. Millaista tukea suuritarpeisten lasten vanhemmat ovat kokeneet neuvoloiden terveydenhoitajilta saaneensa?
4. Millaista tukea suuritarpeisten lasten vanhemmat toivoisivat neuvolasta saavansa?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä. Tutkimusaineisto koostui vanhempien näkemyksistä ja kokemuksista, joita selvitettiin Internetiin sähköpostituslistalle lähetetyllä kyselylomakkeella. Tutkimuksen teoreettista osuutta koottiin syksystä 2011 alkaen aina kevääseen 2013 asti. Kyselytutkimus toteutettiin kesällä ja syksyllä 2012.

7.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä ja lomakekyselyn käyttö aineistonkeruumenetelmänä

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tarkoittaa tutkimustapaa, jossa tutkimuksen tavoitteena on kuvailla erilaisia ilmiöitä, kokemuksia ja merkityksiä. Tutkimusaiheet ovat ihmisiin ja sosiaalisuuteen liittyviä. Laadullisesta tutkimuksesta ei haeta yhtä absoluuttista totuutta tutkittavasta asiasta, vaan tutkimustulokset koostetaan erilaisiksi asioiden selityksiksi ja merkityksiksi. (Vilka 2005, 97–98.) Laadullinen tutkimus on kertovaa, analysoivasti kirjoitettua tutkimusta. Tutkija havainnoi jotakin tiettyä asiaa eri menetelmillä (esim. haastattelu, kysely, osallistuva havainnointi) ja koostaa saadun aineiston yhtenäiseksi raportiksi sekä yleistettäväksi merkityksiksi (Hirsjärvi ym. 2005, 260). Laadullista tutkimusta on haastavaa määritellä yksiselitteisesti, sillä jopa eri laadullisesta tutkimuksesta kirjoitetut oppaat ovat keskenään ristiriidassa määritelmästä – niissä saatetaan tarkoittaa laadullisella tutkimuksella eri asioita, mitä kokematon tutkija ei välttämättä havaitse (Tuomi & Sarajärvi 2009, 17).

Omaan tutkimukseeni laadullinen lähtökohta oli perusteltu ihmisen ominaisuutta tarkastelevan aiheen vuoksi. Temperamenttia ei voi määrällisesti mitata, sitä voi vain kuvailla. Tutkimukseni tarkoituksena ei ollut selvittää esimerkiksi suuritarpeisten alle kouluikäisten lasten määrää jossakin tietyssä yhteydessä tai tietyllä alueella. Lähtökohtanani oli sen sijaan tehdä laadullista eli merkityksiä antavaa tutkimusta siitä, mitä suuritarpeisuus ylipäätään tarkoittaa, sillä suuritarpeisuus on käsitteenä vielä melko uusi ja yleisesti tuntematon. Lisäksi tutkimusaineistoni koostui myös vanhempien kokemuksista, mikä loi tarpeen laadulliselle lähestymistavalle ja aineiston analysoinnille.

Lomakekysely on aineistonkeruumenetelmä, jota käytetään yleensä kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa. Toisinaan sitä on mahdollista käyttää myös

kvalitatiivisessa menetelmässä. Kyselyllä haetaan tietoa jostakin asiasta suoraan tutkimuskohteilta itseltään. Kyselyä voidaan käyttää, kun tutkittavasta asiasta halutaan saada selville tutkimuskohteiden mielipide tai kokemus tai kun halutaan selvittää esimerkiksi ihmisten toiminnan syitä ja motiiveja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.) Hirsjärvi ym. (2007, 191) luokittelee kyselyt yleensä posti- ja verkkokyselyihin sekä konrolloituihin kyselyihin. Myös sekamuotoinen kyselytapa, henkilökohtaisesti tarkistettu kysely, on olemassa.

Vilkan (2005, 105, 109) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineisto kasataan sillä ajatuksella, että laatu korvaa määrän. Aineiston on tarkoitus olla sisällöllisesti laaja ja aineiston määrällä on vähemmän merkitystä. Siksi esimerkiksi kyselyssä ei tarvitse olla välttämättä kovin montaa kysymystä, kunhan kysymykset ovat tarkkaan mietittyjä. Tutkijan on hyvä tuntea tutkimuksensa kohderyhmä. Tämä auttaa kyselylomakkeiden kysymysten laadinnassa, koska tutkijalla on käsitys siitä, mitä kohderyhmä entuudestaan asiasta tietää. Sen pohjalta oikein ymmärrettävien kysymysten muotoilu on helpompaa kuin ilman tätä tietämystä. Halusin tutkimuksessani kartoittaa vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia, joiden keräämiseen koin lomakekyselyn sopivana menetelmänä.

7.2 Kohderyhmä, kyselyn toteutus ja lomakkeen sisältö

Internetissä toimii suuritarpeisten lasten vanhempien vertaistukisähköpostituslista, jonka jäsen itsekkin 6-vuotiaan suuritarpeisen leikki-ikäisen äitinä olen. Listan jäseninä on monenikäisten suuritarpeisten lasten vanhempia, pääosin äitejä. Tämän vertaistukilistan vanhemmat olivat mielestäni kyselylleni sopiva kohderyhmä, sillä kokemukseni perusteella arvelin heiltä löytyvän parasta asiantuntemusta tutkimusaiheeseeni. Kaikki listalle liittyneet vanhemmat ovat tiedostaneet omakohtaisesti, mitä suuritarpeisuus tarkoittaa, sillä he ovat hakeutuneet listalle hakemaan vertaistukea suuritarpeisen lapsen kanssa elämiseen. He olivat ryhmä, jonka tiesin tuntevan suuritarpeisuuden käsitteen. Koska kyselyn kohderyhmän tunteminen on tärkeää, oli mielestäni perusteltua käyttää kohderyhmänä tätä joukkoa, jonka tiesin entuudestaan. Näin osasin muotoilla lomakkeeni kysymykset oikein saadakseni sitä tietoa, jota tarvitsin.

Uskoin, että koska olen kyseisen vertaistukilistan jäsen ja minulla oli siten jo valmiiksi jonkinlainen kontakti listan vanhempiin, saisin sieltä melko todennäköisesti

vastauksia tähän suurelle yleisölle vielä melko tuntemattomaan aiheeseen. Lisäksi minulla oli kontakti listan ylläpitäjään, jolta sain neuvoja lomakkeeni laatimisen suhteen. Tämä yhteyshenkilöni esitesti lomakkeeni vastaamalla itse kysymyksiini. Käytin menetelmänäni verkkokyselyä eli muotoilin kyselylomakkeen (LIITE 1) ja lähetin sen verkossa sähköpostituslistalle.

Alun perin minun oli tarkoitus kartoittaa suuritarpeisuutta tarkastellen vauvaikäisten suuritarpeisten lasten vanhempien kokemuksia. Siksi toteutin kyselyni aluksi sähköpostituslistan suuritarpeisten vauvojen vanhemmille kesä-heinäkuussa 2012. Annoin vastausaikaa kaksi viikkoa. Sain kyselyyn tällöin vain yhden vastauksen. Elokuussa 2012 lähetin vielä uusintakyselyn samalle kohderyhmälle ajatuksena, että moni perhe on saattanut lomailla kesäaikaan, eikä viestini siksi ehkä ole tavoittanut kaikkia. Tämäkin yritys tuotti yhden vastauksen. Koska kaksi vastausta oli kuitenkin tutkimusaineistoksi liian pieni määrä, vaihdoin kyselyn kohderyhmän vauvojen vanhemmista leikki-ikäisten vanhemmiksi. Totesin leikki-ikäisen olevan jopa vauvaikää luotettavampi kohde arvioida suuritarpeisuutta, sillä leikki-ikässä pysyvät luonteenpiirteet näkyvät jo selvemmin kuin vauvaikäisenä.

Lähetin uuden kyselyn saman sähköpostituslistan leikki-ikäisten vanhemmille samalla periaatteella kuin aiemmat kyselyt. Tämä kysely toteutui lokakuun 2012 aikana ja vastauksia siihen tuli viisi kappaletta. Toteutin kyselyni siis kaiken kaikkiaan kolme kertaa. Kaikilla kyselykerroilla kyselylomake oli muuten identtinen, paitsi kahteen jälkimmäiseen lisäsin selitteen siitä, miksi teen uusintakyselyn ja kohderyhmää vaihtaessani muutin ”vauva”-sanana tilalle ”leikki-ikäinen”. Aineistoikseni muodostui kaksi kappaletta vauvojen vanhempien vastauksia ja viisi kappaletta leikki-ikäisten vanhempien vastauksia. Vaikka sainkin leikki-ikäisten vanhemmilta enemmän aineistoa kuin vauvaikäisten vanhemmilta, en halunnut jättää kumpaakaan aineistoa tutkimuksesta pois. Mielestäni se olisi ollut epäkorrektia tiedonantajia kohtaan, ja lisäksi kumpikin aineisto yksinään olisi ollut liian pieni. Päätin yhdistää aineistot. Yhdistäväksi yläkäsitteeksi muodostui ”alle kouluikäiset lapset”.

Kyselylomakkeessani (LIITE 1) oli viisi kysymystä. Lomakkeeni oli puolistrukturoitu eli siinä kysyttiin tiettyjä ennalta tarkkaan mietittyjä kysymyksiä, mutta kysymysten pyytäessä vastaajaa kuvailemaan kokemuksia ja näkemyksiä, niihin saattoi vastata melko vapaasti. Taustatietoina eli ensimmäisenä kysymyksenä kysyin vastaajan sekä

lapsen ikää ja myös onko perheessä muita lapsia. Toinen kysymykseni käsitteli vanhemman kuvausta suuritarpeisesta lapsesta (toisessa kyselyssä vauvaikäisestä tai toisessa leikki-ikäisestä). Pyysin vanhempia kuvailemaan omin sanoin, millainen heidän mielestään tämänikäinen suuritarpeinen lapsi on luonteeltaan. Tällä kysymyksellä hain suuritarpeisuuden määritelmän lisäksi myös tietoa siitä, miten suuritarpeisuus käytännössä ilmenee eli mistä suuritarpeisen alle kouluikäisen lapsen voi tunnistaa. Nämä kysymykset liittyivät ensimmäiseen ja toiseen tutkimustehtävääni.

Kolmannessa kysymyksessäni tiedustelin vanhempien kokemuksia siitä, millaista tukea he ovat suuritarpeisten lastensa kanssa neuvoloiden terveydenhoitajilta saaneet. Pyrin tällä saamaan vastauksia kolmanteen tutkimustehtävääni. Neljäs kysymykseni koski myös tuen saamista. Kysyin, millaista tukea vanhemmat olisivat terveydenhoitajilta toivoneet, mikäli he olivat jääneet kaipaamaan lisää tukea. Viidennessä kysymyksessä pyysin vanhempia kertomaan, miten terveydenhoitaja voisi heidän mielestään tukea suuritarpeisen alle kouluikäisen vanhempia. Tällä toivoin saavani konkreettisia ehdotuksia tuen antamisen muodoiksi eli millä keinoin terveydenhoitaja voisi tukea vanhempia niin, että se hyödyttäisi heitä parhaiten. Neljäs ja viides kysymykseni hakivat molemmat vastauksia neljänteen tutkimustehtävääni.

7.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja tutkimusaineiston käsittely

Käytin laadullisen tutkimukseni analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven (2009, 95–96) mukaan aineistolähtöisyys tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulokset muodostetaan aineistosta täysin ja vain sen sisällön perusteella. Tutkimuksen teoriapohja ei ohjaa analyysia. Tutkimuskysymykset ja –tehtävät ovat avainasemassa aineiston käsittelyssä, jonka myötä tutkimusmateriaalista muodostuu tutkimukselle ikään kuin toinen teoria, yhtenäinen kokonaisuus. Tutkimukselle on siis aiemmin jo luotu varsinainen teoria, mutta se ainoastaan perustelee tutkimuksen luonnetta ja tekee ymmärrettäväksi tietynlaisen aineiston hankintaa, eikä sitä hyödynnetä tutkimusaineiston analyysissa ollenkaan. Sisällönanalyysi taas tarkoittaa menetelmää, jossa tutkimusaineistoa käsitellään pilkkomalla sisältö pienempiin osiin ja näin saadaan aineisto eriteltyä helposti käsiteltävään muotoon. Käsittelyn myötä tutkimusaineistosta saatu tieto saadaan lopuksi niin tiiviiseen muotoon, että se voidaan raportoida selkeästi ja

ymmärrettävästi, mikä on sisällönanalyysin tavoite. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92, 108, 110.)

Sisällönanalyysi aloitetaan siitä, että koko aineistoa tarkastellaan tutkimustehtävien silmin ja aineistosta poimitaan tehtäviin liittyvät sekä niihin vastaavat asiat, jotka koodataan esimerkiksi alleviivaamalla. Tämän jälkeen merkityt kohdat listataan samalle paperille. Tätä kutsutaan aineiston redusoinniksi eli pelkistämiseksi. Toinen vaihe on aineiston klusterointi eli ryhmittely etsimällä koodatuista asioista yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia, joista yhtäläisyydet yhdistetään tietynnimisiksi ala- ja yläluokiksi. Luokkien nimeäminen tapahtuu yleensä valitsemalla nimeksi esimerkiksi jokin piirre tutkittavasta asiasta. Luokittelu yhdistää ja tiivistää aineistoa. Ryhmittelyssä myös käsitellään alustavasti tutkittavan ilmiön kuvausta. Viimeiseksi aineisto täytyy abstrahoida, mikä tarkoittaa teoreettisten käsitteiden muodostamista tutkimukselle olennaisesta tiedosta. Abstrahoinnissa valitaan klusteroinnissa luokitellusta aineistosta koko tutkimuksen kannalta tärkeä tieto ja käsitteellistetään se teoreettisiksi johtopäätöksiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–112.)

Saatuani kasaan tutkimusaineiston eli vastaukset kyselyyni aloin analysoida aineistoani. Pehdyin ensin huolellisesti kyselyni vastauksiin lukemalla ne läpi ajatuksen kanssa. Saatuani yleiskuvan vastauksista pystyin havainnoimaan niissä joitakin yhtäläisyyksiä ja kykenin jo hiukan hahmottelemaan mahdollisia tutkimustuloksia mielessäni. Nimikoin aineistoni eri vastaukset tavalla ”vastaus 1” ja niin edelleen, jotta minun olisi itse helpompi pysyä selvillä siitä, mitä vastausta milloinkin olen käsittelemässä. Tämän jälkeen aloin tarkastella aineistoa tutkimuskysymysteni valossa.

Käsittelin lomakkeen viidestä kysymyksestä yhden kerrallaan ja kävin läpi sitä koskevat vastaukset poimien jokaisesta eri vastauslomakkeesta olennaiset eli ne asiat, joilla saisin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Yliviivasin kaikki nämä löydettyt asiat samalla tietyllä värillä. Sen jälkeen listasin yliviivatut asiat erilliselle paperille niin, että eri henkilöiden vastaukset olivat listattuina jokainen omanaan, esimerkiksi ”vastaus 1”, jonka alle listasin ykkösvastaaajan esiin tuomat asiat. Tarkistin, etten ollut unohtanut mitään merkittävää sanaa tai asiaa listoiltani. Tarkastelin myös tässä vaiheessa, löytyisikö vastauksien väliltä yhtäläisyyksiä vai pikemminkin eroavaisuuksia. Samalla alleviivasin asiat, jotka esiintyivät useammassa vastauksessa

samanlaisina tai samaa tarkoittavina. Merkitsin ylös, kuinka monta jotakin samanlaista tai samaa tarkoittavaa ilmaisua löysin. Tämän jälkeen listasin nämä kaikki asiat samalle konseptille allekkain.

Tarkasteltuani asioita yhdistelin samantyyppisiä ilmaisuja muodostaen niistä erilaisia alaluokkia, jotka nimesin sisältöä kuvaavasti, kuten ”kuunteleminen” tai ”ymmärrys”. Näistä luokista muodostin yläluokkia, kuten ”vanhempien avoin kuunteleminen” (osassa tutkimustuloksia ala- ja yläluokat olivat samantyyppisiä nimeltään). Etenin näin käyden läpi kaikki viisi kyselylomakkeeni kysymystä. Koska neljäs ja viides kysymys hakivat molemmat vastauksia samaan asiaan eli neljänteen tutkimuskysymykseen, yhdistin näiden kysymysten vastaukset myös tulosten esittelyssä.

7.4 Tutkimustyön luotettavuus

Tutkimustyön valmistuttua tutkija itse arvioi onko hänen tutkimuksensa luotettava. Luotettava tutkimus edellyttää tutkijalta erilaisia pohdintoja ja toimenpiteitä työn edetessä. Tutkijan tulee työssään selvittää, miksi tutkimus on hänen mielestään tärkeä. Tutkimusraportti on kirjoitettava tarkasti, jotta siitä voidaan selvästi lukea, miten tutkimus on tehty, millaiset ovat tutkimustulokset ja niin edelleen. Aineiston keruuta ja tutkimusmenetelmän luotettavuutta on arvioitava. Aikataulutus tutkimuksen teossa eli tutkimusajan pituus vaikuttaa myös luotettavuuteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.) Näitä samoja asioita tarkastelemalla ja puntaroimalla myös ulkopuoliset henkilöt eli tutkimuksen lukijat voivat muodostaa oman näkemyksensä tutkimuksen luotettavuudesta.

Tutkimusmenetelmäni oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) ovat sitä mieltä, että aineistolähtöisessä analyysissä on omat ongelmansa tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tutkijan omat näkemykset tutkimusaiheesta sekä hänen itsensä luomat tutkimusraamit eli muun muassa työssä käytetyt käsitteet ja menetelmien valinta voivat vaikuttaa tutkimusaineiston analyysiin. Kuitenkin analyysin olisi tapahduttava täysin puolueettomasti tutkimusmateriaalin ehdoilla, jotta tulokset olisivat luotettavia. Tutkijan omat mielipiteet eivät saisi vaikuttaa tutkimuksen eri vaiheisiin.

Tutkimukseni kertoi temperamentiltaan suuritarpeisista alle kouluikäisistä lapsista sekä vanhempien kokemuksista. Minulla on itselläni suuritarpeinen leikki-ikäinen lapsi ja olen itse kohderyhmäni kaltainen vanhempi. Näin ollen minulla on myös tutkijana luonnollisesti oma näkemykseni suuritarpeisesta temperamentista sekä omat kokemukseni neuvolan terveydenhoitajalta saamastani tuesta. Tätä ajatellen en ollut täysin puolueeton henkilö tämän tutkimuksen tekijäksi. Voisi ajatella, että tämä seikka heikentäisi tutkimukseni luotettavuutta.

Toisaalta Tuomi ja Sarajärvi (2009, 136) painottavat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija on väistämättä puolueellinen, koska hän itse asettaa tutkimusasetelman ja tulkitsee tuloksia omien päätelmiensä mukaan. Lisäksi aineistolähtöisessä sisällönanalyyysissa tutkijan tarkoitus on aineiston käsittelyn eri vaiheissa pyrkiä ymmärtämään tutkimiaan asioita tutkittavien omasta näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.) Tähän perustuen näen itse henkilökohtaisen kokemuspohjani perspektiiviä antavana näkökulmana tutkimustyölleni. Mielestäni temperamentista suuritarpeisuutta on mahdotonta *täysin* ymmärtää ilman kokemuseräistä tietoa asiasta, ja siksi mielestäni tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ilman omaa kokemustani ollut mahdollista. Aineistoa kerätessäni ja analysoidessani pyrin tiedostamaan omat taustalla vaikuttavat mielipiteeni tutkimusaiheesta antamatta niiden vaikuttaa tutkimuksen raportointiin. Näihin seikkoihin perustuen tietämykseni asiasta mielestäni lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Luotettavuuden arviointiin kuuluu myös tutkimusmenetelmän arviointi. Itse käytin aineistonkeruumenetelmänä Internetin kautta lähetettyä kyselylomaketta (LIITE 1). Ennen kyselyn lähettämistä lomakkeeni esitettiin sähköpostituslistan ylläpitäjän toimesta. Tämän myötä lomake todettiin toimivaksi ja ymmärrettäväksi, mikä taas lisäsi tutkimustulosten luotettavuutta aineistoni tiedonantajien todennäköisesti ymmärtäessä kysymykset oikein. Tutkimukseni kyselyn vastaajajoukko oli pieni, yhteensä seitsemän henkilöä. Pienen aineistomäärän perusteella tutkimustuloksia ei välttämättä voida luotettavasti yleistää. Toisaalta kerätyssä aineistossa ei myöskään ollut rajoituksia esimerkiksi asuinpaikan suhteen, joten tutkimustulokset eivät edusta minkään tietyn alueen suuritarpeisia alle kouluikäisiä lapsia. Sähköpostituslistalla on jäseninä vanhempia ympäri Suomea ja osa asuu myös ulkomailla. Lisäksi tutkimustuloksissa eri vastauksista löytyi samoja piirteitä. Tätä ajatellen tulokset ovat mielestäni jossain määrin yleistettävissä, joskin tutkimusjoukko on erittäin pieni.

Työstin tutkimusaiheeni melko pitkään, suunnilleen pari vuotta. Tästä aktiivista tutkimusentekoaikaa oli noin puolitoista vuotta. Välillä pidin melko pitkiäkin taukoja työstämisestä. Uskon tämän olleen tässä tutkimuksessa hyvä asia, sillä koen, että tällaista aihetta oli välttämätöntä käsitellä ajan kanssa. Näen tämän tutkimukseni luotettavuutta lisäävänä tekijänä, sillä löysin taukojen jälkeen aina uusia näkemyksiä lisättäväksi työhöni, josta näin ollen tuli varmasti sisällöltään monipuolisempi kuin millainen siitä olisi lyhyen ajan puitteissa tullut.

7.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen ja tutkijan eettisyys on välttämätöntä ja hyvän tutkimuskäytännön mukaista. Tutkimusetiikka tarkoittaa sitä, että tutkijan on tutkimusta tehdessään pidettävä koko ajan mielessä eettiset lähtökohdat, joita ovat mm. rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustulosten kokoamisessa ja raportoinnissa, tutkimusaiheen valintaan liittyvät kysymykset ja aiempiin tutkimuksiin viittaaminen omassa työssä. (Hirsjärvi ym. 2007, 23–24.) Hyvää tieteellistä käytäntöä noudatettaessa muun muassa kunnioitetaan muiden tekemää tutkimustyötä ja huolehditaan esimerkiksi lähdeviitteiden oikeellisuudesta sekä noudatetaan yleisiä tieteellisen tutkimuksen tekemiseen liittyviä ohjeistuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 128.)

Tiedonhankinnan menetelmät ja esim. mahdolliset koejärjestelyt tulee puntaroida eettisesti ja pohtia, miten tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden periaate voidaan turvata (Hirsjärvi ym. 2007, 25). Tuomen ja Sarajärven mukaan (2009, 133) eettinen kysymys on myös se, onko tutkimustulokset raportoitu autenttisesti niitä muuntelematta. Tutkimusaiheen valintaa, tutkimuksen nimeä ja niiden luomia raameja tulee pohtia eettisesti tutkittavien kannalta. On mietittävä, mikä tutkimuksen tarkoitus onkaan ja ketä se lopulta palvelee. Tutkimuskysymykset vaikuttavat osaltaan eettisesti tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129.)

Oman tutkimusaiheeni oli tarkoitus palvella suuritarpeisia alle kouluikäisiä lapsia sekä heidän vanhempiaan, sillä tutkimukseni tarkoitus oli tehdä suuritarpeisuutta ilmiönä nykyistä tunnetummaksi ja myös antaa terveydenhoitajille keinoja suuritarpeisten lasten ja heidän perheittensä kohtaamiseen neuvolassa. Uskoisin tämän tavoitteen täyttyvän hyvin. Tutkimukseeni osallistuminen ja kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Viestini tutkimuksen teosta ja pyyntö osallistumisesta tulivat

sähköpostituslistalle yleisesti luettaviksi. Koen tutkimusaineiston hankintani olleen asianmukaista myös kohderyhmää kohtaan.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Kyselyyn saatiin vastauksia alle kouluikäisten lasten vanhemmilta yhteensä seitsemän kappaletta. Kuusi vastaajista oli yli 30-vuotiaita äitejä, ja yksi oli 25-vuotias äiti. Leikki-ikäisistä lapsista kaksi oli 5-vuotiaita ja kolme 6-vuotiaita. Kaikissa leikki-ikäisten perheissä suuritarpeisella lapsella oli lisäksi sisaruksia. Vauvaikäisistä lapsista toinen oli iältään viisi kuukautta sekä toinen alle kuukauden vanha. Toisella vauvalla oli yksi sisarus ja toinen oli ainoa lapsi. Tulosten esittämisen yhteydessä tarkastellaan sekä vauvaikäisten että leikki-ikäisten vanhempien tuottamaa aineistoa yhdessä ja erikseen niitä myös hiukan vertaillen. Tulokset esitellään tutkimustehtävien ohjaamassa järjestyksessä. Vastaajista käytetään toisinaan nimitystä ”vastaajat”, toisinaan ”vanhemmat” ja ”äidit”. Terveystietojasta käytetään osittain lyhennettä ”th”.

8.1 Suuritarpeisuus vanhempien kuvaamana

Vanhemmat kuvailivat monipuolisesti ja kattavasti lapsensa luonnetta ja sen ilmentymiä arjessa. Useassa vastauksessa toistui samoja teemoja, kuten herkkyys ja voimakastahtoisuus. Vanhempien kuvaamista asioista muodostettiin suuritarpeista alle kouluikäistä lasta kuvaavia temperamenttipiirteitä, joita esitellään seuraavissa alaotsikoissa.

8.1.1 Yleinen herkkyys

Vastaajien mielestä suuritarpeinen alle kouluikäinen lapsi on luonteeltaan yleensä ottaen erittäin herkkä. Vauvaiässä tämä herkkyys voi näkyä muun muassa runsaana itkuisuutena, ja herkkyys säätelee vanhempien kertoman mukaan yleisesti ottaen kaikkea vauvan toimintaa. Moni äiti mainitsi suuritarpeisella lapsellaan olevan erityisen herkkä aistit. Vanhempien mukaan lapsi voi olla herkkä esimerkiksi kuulo-, kipu- tai tuntoaistiltaan. Yksi leikki-ikäisen äiti kuvaili lapsensa olevan myös yleisesti ärsykeherkkä. Toinen vauvaikäisen äideistä mainitsi vauvansa eläytyvän klassiseen musiikkiin silminnähden. Kaksi leikki-ikäisen äitiä puolestaan kuvailevat aistien herkkyyttä seuraavasti:

”Kehon aistit ovat herkkät, ja pienetkin ärsykkeet ovat hänelle suuria, jopa kestäättömiä. Pukeutumien on vaikeaa, vaatteet tuntuvat pahalle. Ruuan suhteen on erittäin valikoiva, hajut, äänet voivat häiritä.”

”(Lapsella) saattaa olla allergioita tai muuta lisähuomiota vaativaa...”

Vanhempien mukaan suuritarpeisen luonteen herkkyyteen kuuluu empaattisuus. Lapsi eläytyy herkästi muiden, varsinkin läheistensä tunnetiloihin. Läheistensä suhteen hän voi olla niin herkkä, että aistii myös näiden tunnetilat, vaikkei niistä ääneen puhuttaisi. Vauvaikäisillä tämän saattoi huomata vauvan ilmeistä ja eleistä:

”Vauva siis säikähtää ja parahtaa itkuun, jos äiti on ”omituinen”, esim. katsoo muualle ja on surullinen tai vihainen ilme ja sitten katsoo taas vauvaa iloinen ilme naamalla, tai jos vanhemmat puhuvat keskenään vihaisella äänellä (vaikkei mitenkään korottaisi ääntään vaan vaikka esimerkiksi sihahtaa toiselle vihaisesti).”

Yksi leikki-ikäisen äiti kuvaili lapsen olevan niin kiinni omissa voimakkaissa tunteissaan, ettei tämä välttämättä pysty huomioonottamaan esimerkiksi toisten lasten tunteita. Toinen äiti taas kuvaili leikki-ikäisensä pystyvän eläytymään muiden tunteisiin.

Leikki-ikäisten äidit kertoivat, että suuritarpeinen herkkä lapsi on älykäs, oppii usein nopeasti ja on ikäänsä edellä joissakin kehityksellisissä asioissa:

”Oppii nopeasti seuraamalla ja osaa soveltaa näkemäänsä.”

Toisaalta kaksi äitiä mainitsi, että toisissa asioissa, kuten itsenäistymisessä, leikki-ikäinen lapsi saattaa puolestaan olla ikäisiään jäljessä. Pelokkuus ja korostunut turvan hakeminen aikuisesta mainittiin. Vanhempien mukaan lapsi voi pelätä yksin jäämistä ja kokee helposti turvattomuutta. Älykkyys ja herkkyyys voi näkyä myös muun muassa leikkien yhteydessä esimerkiksi hyvin vahvana eläytymiskyynä tai yleisenä syvällisyytenä ja syvällisten asioiden ymmärtämisenä. Kaksi vastaajaa kertoi, että lapsi kokee asiat syvästi ja tällä on tarve käydä kokemuksiaan läpi perin pohjin ja ajan kanssa. Leikki-ikäinen voi äitien mukaan pohdiskella asioita hyvinkin kypsästi.

8.1.2 Herkkäunisuus ja nukkumiseen liittyvä haasteellisuus

Viisi vanhempaa seitsemästä toi esille nukkumisen haastavuuden. Vanhemmat kertoivat suuritarpeisensa olevan herkkäuninen ja tarvitsevan läheisyyttä, vanhemman vieressä olemista tai jopa ihokontaktia nukkuessaan. Yksi leikki-ikäisen äiti kuvaili lapsensa läheisydentarvetta unen aikana näin:

”Nukkuminen monesti erittäin haastavaa ja pitää olla vanhemman vieressä jatkuvasti, myös yöllä.”

Toinen leikki-ikäisen äiti kertoi lapsensa tarvitsevan rauhaa nukahtamiseen ja nukkumiseen. Herkkäunisuutta ilmaisiin myös seuraavasti:

”Jos taas piti vauvaa sylissä, ei voinut liikhtaakaan jos vauva nukahti, koska herkkäuninen vauva säpsähti pienimmästäkin kosketuksesta hereille.”

Varsinkin vauvaikäisten kohdalla kuvattiin lapsen vähäunisuutta. Esimerkiksi yöunen määrä oli keskimääräistä vauvaikäisen unta vähäisempi – vauva saattoi nukahtaa vasta myöhään ja herätä taas jo hyvin aikaisin aamulla. Lisäksi vastaajat kuvasivat unen olevan usein pätkittäistä. Vauvaikäisten äidit kuvaili tilannetta näin:

”Ennustamattomuus esim. siinä kauanko tai milloin nukkuu ja nukkuuko ollenkaan vai itkeekö koko päivän.”

”Ei viihdy vaunuissa eikä autossa, nukahtaa huonosti eikä missään nimessä itsekseen, nukkuu vähän ja pätkissä.”

8.1.3 Vahva aikuisen läsnäolon, yhteyden ja tuen tarve

Moni vastaaja mainitsi lapsen suuren läheisydentarpeen. Lapsi vaatii jatkuvaa vanhemman läsnäoloa, mahdollisesti ei viihdy hetkeäkään yksin. Erityisesti molemmat vauvaikäisten äidit kokivat tämän piirteen hallitsevana omilla lapsillaan, mutta myös leikki-ikäisten vanhemmat kertoivat lapsen vaativan jatkuvaa huomiota ja seuraa. Eräs äiti kertoi lapsen olevan takertuva ja tarvinneen aikuisen tukea toiminnassaan viiteen ikävuoteen (myös lapsen ikä tutkimukseen vastatessa) saakka.

Toinenkin leikki-ikäisen äiti nimesi hyvin oleelliseksi sen, että aikuinen ohjaa lapsen toimintaa; lapsi tarvitsee jatkuvasti aikuisen tukea tietyistä asioista suoriutumiseen. Läheisyyden-, läsnäolon- ja yhteydentarve oli nähtävissä sekä vauvaikäisillä, että leikki-ikäisillä lapsilla. Toinen vauvaikäisen äideistä kuvasi läheisyyden tarvetta hyvin konkreettisesti:

”Vauvaa ei voinut laskea aluksi ollenkaan alas ilman itkua.”

Leikki-ikäisen äidit kertoivat lastensa kokemasta suuresta tuen tarpeesta:

”(Lapsi) tarvitsee läheisyyttä ja yhteyden perheenjäseniin. Kokee helposti turvattomuutta joskus yllättävissäkin tilanteissa.”

”...vaatii jatkuvaa läsnäoloa (sylissä pitämistä) ja jatkuvaa leikkiseuraa...lapsi ei viihdy yksin lainkaan.”

Yksi leikki-ikäisten äideistä kertoi lapsensa olevan jonkin verran vieraskorea. Äiti koki lapsensa tällä hetkellä osoittavan suuritarpeisuuttaan kotona läheistensä eli vanhempien kanssa, muttei esikoulussa. Tämän äidin mielestä suuritarpeisuus oli selkeimmin ulospäin näkyvillä lapsen vauva-aikana, kun lasta eivät vielä käyttäytymisen suhteen pidätelleet sosiaaliset normit ja odotukset. Vauvaikäisten vanhemmista toinen mainitsi lapsensa yhteydentarpeesta sen, että vauva saattaa ”leimautua” erityisesti äitiin niin, ettei useinkaan hyväksy muita (ei välttämättä edes isää) hoitajikseen.

8.1.4 Voimakas, intensiivinen reagoititapa

Suuritarpeisella lapsella kuvattiin monessa vastauksessa olevan erityisen voimakas tunne-elämä. Lapsi voi kokea lyhyessä ajassa tunneskaalan laidasta laitaan ja ilmaisee itseään ulospäin keskimääräistä voimakkaammin. Vanhempien mukaan tämä voimakas reagoititapa yleensä ”kuuluu kauas”. Tunteiden kehittyminen huippuunsa on nopeaa; lapsi on herkästi kiihtyvä ja tulistuva. Leikki-ikäisten vanhemmat antoivat seuraavanlaisia esimerkkejä lastensa kohdalla intensiivisestä reagoititavasta:

”Kaikki tunteet ovat voimakkaita, hyvät ja ikävät. Tunteissa paljon eri sävyjä ja eikä peittele niitä (yleensä).”

”Lapsen tunne-elämä on voimakas, hän kokee tunteita ääri­laidasta toiseen ja liikkuu ääripäiden välillä nopeasti. Hän ilmaisee tunteitaan voimakkaasti.”

Suuritarpeinen lapsi on usein myös kärsimätön; asioiden pitää tapahtua heti. Vauvaiässä tämä näkyy vastaajien mukaan muun muassa kyvyttömyytenä odottaa tarpeiden tyydyttämistä:

”Vauva kiihtyy nopeasti, eli peliaikaa ei juuri jää ennen kuin kitinä yltyy täydeksi huudoksi esim. vauvan ollessa nälkäinen. Aluksi en koskaan ennättänyt saada rintaa ajoissa edes esiin ja sitten raivovan vauvan olikin jo vaikea rauhoittaa syömään.”

8.1.5 Mieliala

Vauvaikäisten vanhemmat toivat esille vauvan itkuisuuden. Toinen vanhemmista kuvaili, kuinka vauva itki hereillä ollessaan jatkuvasti, mikäli häntä ei kanniskeltu ympäriinsä. Lisäksi mainittiin, että, että vauvan tunneilmaisuus painottuu pääosin negatiivisten tunteiden esille tuomiseen ja positiiviset tunteet, kuten iloisuus ja siitä johtuva hymy voivat jäädä vähemmälle:

”...hänen on vaikea irrottautua negatiivisista tunteista, ne ikään kuin jäävät päälle vaikka tilanne on jo ohi: jos vauva on alkanut itkeä herättyään, hän ei hymyile iloisesti kun nostan hänet ylös, vaan itkee edelleen.”

Suuritarpeinen vauvaikäinen lapsi saattaa myös olla haastava lohdutettava. Vanhemmat kuvailivat, että mikäli vauvalla on jo valmiiksi negatiivinen mieliala, esimerkiksi suru, on haastavaa saada hänen mielialaansa muuttumaan hoitotoimenpiteillä tai muutenkaan ulkoapäin. Mielentilan, esimerkiksi itkuisuuden voi saada lievenemään, mutta vanhemman on vaikea saada lasta tyyntymään kokonaan ja ilostumaan itkun sijaan.

8.1.6 Voimakastahtoisuus, päättäväisyys

Vastaajat kokivat, että suuritarpeisella lapsella on vahva oma tahto. Viidestä leikki-ikäisen vanhemmasta kolme mainitsi asian vastauksessaan. Lapsi tietää, mitä tarvitsee ja haluaa, sekä pitää siitä kiinni. Vastaajien mukaan lapsi on ulkoapäin vaikeasti motivoitavissa, koska hänellä on vahva oma näkemyksensä asioista ja hän ei koe tarvetta miellyttää muita. Eräs äiti kuvaili leikki-ikäisensä vastustavan jokapäiväisiä rutiineja, esimerkiksi hampaiden pesua, vaikka niitä olisi toteutettu kuinka pitkän aikaa tahansa (jopa useamman vuoden). Äidin mukaan lasta on jatkuvasti ohjattava tämän tekemisissä, jotta asiat tulisivat tehdyiksi, mutta silti lapsi saattaa olla hyvin vahvasti eri mieltä asioiden tekemisestä. Toinen äiti kuvaili samaa asiaa näin:

”Lasta ei ole helppo ohjailla, on oppivainen, älykäs, pitää kiinni omasta ajatuksestaan.”

Moni vanhempi mainitsi myös, että lapsella on vahva oikeudentaju eli hän tietää omat oikeutensa ja pitää niistäkin päättäväisesti kiinni. Tätä piirrettä kuvailtiin seuraavasti:

”Kiellot ja käskyt pitää perustella hyvin, tuntee muuten kokeneensa vääryyttä.”

Vauvaikäisten vanhempien vastausten yhteydessä ei varsinaisesti puhuttu voimakastahtoisuudesta. Kuitenkin voimakastahtoisuus näkyi vauvaikäisillä vaativuuden muodossa vanhempien antamaa hoivaa kohtaan. Vauvat vaativat jatkuvaa hoivaa ja tyyntyttelyä tai viihdytystä, nopeaa reagointia ja erityisen paljon jousto- ja sietokykyä hoitajaltaan johtuen muun muassa epäsäännöllisestä rytmisyydestään. Voimakastahtoisena voidaan pitää vauvan jatkuvaa vaativaa itkua, mikäli vauvaa ei koko ajan kanniskeltu tai viihdytetty. Toinen vauvaikäisten äideistä kiteytti vaativuuden näin:

”Nopeasti hermostuva, hitaasti tyyntyvä, ei tyynty itseksensä tai esim. vain kevyeen hytkeyttelyyn, vaatii jatkuvasti rinta, kantamista, liikettä ja viihdyttämistä.”

8.1.7 Aktiivisuus

Vastaajien lapsista moni oli hyvin aktiivinen. Yksi äiti toi esille leikki-ikäisen lapsensa halun osallistua kaikkeen tekemiseen. Suuritarpeinen lapsi on tämän äidin mukaan puuhakas ja tarvitsee tarpeeksi virikkeitä. Toisaalta äiti koki, että puolestaan liiallinen virikemäärä saattaa uuvuttaa lasta. Tämä äiti kertoi lapsensa leikkivän intensiivisesti ja uppoutuvan puuhiinsa. Moni vastaaja mainitsi lapsen tarvitsevan paljon viihdykettä ja erilaista puuhastelua. Lapsi voi olla myös niin aktiivinen, ettei malta tehdä vain yhtä asiaa kerrallaan; yhden leikki-ikäisen äiti kertoi suuritarpeisella lapsella mahdollisesti olevan haasteita keskittymisessä. Liikkeen ja liikkeessä olemisen tarve korostui varsinkin vauvaikäisillä:

”Kantoliinassakaan vauva ei halunnut liikkeen pysähtyvän jos oli hereillä, eli kantajan piti liikkua koko ajan, ei voinut esim. tehdä liinan kanssa kotitöitä tai istua alas.”

8.1.8 Hitaasti lämpenevyys, ajan tarve

Suuritarpeinen lapsi on usein hitaasti lämpenevä. Vastaajista viisi seitsemästä vanhemmasta toi asiaa vastauksissaan esiin. Hitaasti lämpeneminen voi vanhempien mukaan liittyä muun muassa uusiin asioihin, ihmisiin tai tilanteisiin:

”Suhtautuu varauksella uusiin aikuisiin, luottamuksen saavuttaminen vie aikaa ja vaatii aikuiselta vilpitöntä panostusta.”

”...(lapsi on) hitaasti lämpenevä, tarkkailee paljon ympäristöä...”

Lapsi voi olla valikoiva muiden lasten suhteen ja kaverisuhteiden luomisen yhteydessä. Yksi leikki-ikäisen äideistä kuvaili asiaa lapsen syvällisenä kokemuksena:

”...odottaa ystävyydeltä enemmän kuin pelkkää leikkimistä.”

Hitaasti lämpenevyys ja valikoivuus voi liittyä usein syömiseen. Kaksi äitiä mainitsi lapsensa olevan varovainen uusien ruokien suhteen ja valikoivan syömäänsä ruokaa. Vauvaiässä taipumus voi näyttäytyä seuraavalla tavalla toisen äidin sanoin:

”(Vauva on) epäluuloinen uusia asioita, kuten kiinteitä (ruokia) kohtaan (maisteluvaihe voi kestää kuukausia, ennen kuin voi oikeasti puhua syömisestä).”

Leikki-ikäisen suuritarpeisen rauhallinen tempo asioiden etenemisen suhteen näkyy myös siinä, että lapsi saattaa käsitellä eteentulevia asioita ajallisesti pitkään, moneen otteeseen ja lukuisilla eri tavoilla ”kerroksittain”. Erään äidin mukaan tämä liittyy lapsen syvällisyyteen:

”Koettu käydään läpi monella tasolla: puhumalla, leikkimällä, piirtämällä...”

Saman äidin mielestä suuritarpeinen tarvitsee asioiden tekemiseen ja tunteiden käsittelyyn paljon aikaa. Vastajat kokivat myös, että tottuessaan johonkin asiaan (esimerkiksi rutiiniin), lapsi pitää siitä kiinni hyvin sitkeästi. Vanhempien kertoman mukaan lapsen voi olla lähes ylitsempääsemätöntä sietää muutosta ja toisaalta hän voi myös kaivata uusien asioiden ja arjen poikkeuksien vastapainoksi tuttuja puuhia palautuakseen.

Hitaasti lämpenevyys liittyy myös erilaisiin siirtymätilanteisiin. Moni vanhempi oli sitä mieltä, että siirtymätilanteet ovat suuritarpeiselle haastavia, koska tilanteisiin liittyy liikaa muuttuvia ja sekoittavia tekijöitä. Eräs leikki-ikäisen lapsen äiti kuvaili tilanteiden haastavuutta hyvin konkreettisesti näin:

”Siirtymätilanteisiin latautuu helposti useita rasittavia tekijöitä (voimakkaat tunteet eli harmitus kun senhetkinen tekeminen pitää keskeyttää ja tulee lähtöjännitys, ketä tavataan, mitä tapahtuu jne., vaatteet ovat kaikki huonon tuntuisia, vanhempi on kiireinen ja kärsimätön lähtöä laittaessa), jolloin lapsi voi mennä ihan jumiin ns. sarvet seinään, jolloin ei suostu mihinkään yhteistyöhön, neuvotteluun tai kompromisseihin.”

8.1.9 Ennustamattomuus, rytmittömyys

Lapsen toiminnan ja tarpeiden epäsäännöllisyys ja suuri vaihtelu oli todettavissa varsinkin vauvaikäisillä lapsilla. Suuritarpeisen ennustamatonta käyttäytymistä kuvattiin sanoilla ailahtelevuus ja epäsäännöllinen rytmi:

”Tulevat menemiset pitäisi aina osata ennakoida tosi hyvin, kun vauvaa ei voi yhtään siirrellä nukkuvana, mutta ennakointi on vaikeaa kun vauva on niin rytmiton.”

”Lapsen vireystila vaihtelee arvaamattomalla tavalla, vaikka olosuhteet pysyvät suunnilleen samoina.”

Leikki-ikäisten äideistä yksi vastaaja kertoi lapsen arkitoimien sujuvan kovin eri tavoin eri päivinä; toisena päivänä esimerkiksi puhtaudesta huolehtiminen sujuu, mutta pukeminen ei, ja seuraavana päivänä tilanne saattaa olla päinvastoin. Ulkopuolisten laatimien aikataulujen noudattaminen voi olla erityisen haastavaa varsinkin vauvaikäisten suuritarpeisten kohdalla. Toinen vauvaikäisten äideistä kertoi, että esimerkiksi neuvolakäynnit ovat suuri stressin aihe, koska vastaanotolle olisi selvittävä tiettyyn aikaan.

8.2 Vanhempien kokemuksia neuvoloiden terveydenhoitajilta saadusta tuesta suuritarpeisten alle kouluikäisten asioissa

Kokemukset terveydenhoitajan antamasta tuesta vaihtelivat eri vanhempien välillä. Myös tässä osiossa käytetään toisinaan terveydenhoitajasta lyhennettä ”th”. Vastaukset jaettiin kolmeen luokkaan: ”saanut tukea th:lta”, ”ei tukea ollenkaan th:lta”, sekä ”saanut osittain tukea th:lta”.

8.2.1 Tukea saaneet

Yksi leikki-ikäisen äideistä oli saanut tukea terveydenhoitajalta suuritarpeisen lapsensa ollessa hiukan alle kolme vuotta. Tällöin th oli perheellä juuri vaihtunut ja vanhempi koki uuden th:n olevan ymmärtäväinen. Kun perheeseen odotettiin toista lasta, vanhemmalla oli huolta toisenkin lapsen mahdollisesta suuritarpeisuudesta. Perheen leikki-ikäisen vauva-aikana äiti oli kokenut, ettei silloinen terveydenhoitaja

ollut ymmärtänyt heidän lapsensa kaltaista suuritarpeista vauvaa. Vanhemman huolen kuultuaan uusi terveydenhoitaja järjesti perheelle lastenhoitoapua uuden sisaruksen syntymän yhteyteen. Myös kaksi kertaa myöhemmin tilanteen ollessa haasteellinen perhe sai lastenhoitoapua th:n ansiosta. Äiti koki, että th oli kiinnostunut perheen hyvinvoinnista:

”Silloinen neuvolan terveydenhoitaja kyseli aina tavatessamme jaksamistamme ja kuunteli ja oli tukena.”

8.2.2 Ilman tukea jääneet

Kolme vastaajaa koki, ettei ollut saanut lapsensa kanssa minkäänlaista tukea terveydenhoitajalta. Yksi leikki-ikäisen äiti oli pettynyt terveydenhoitajaan tuen antajana suuritarpeisuuden suhteen:

”...kun kaikkien lasten pitäisi sopia samaan muottiin, mikä on täysin mahdotonta ja älytöntä. Tieto-taito neuvoloissa yleisesti ottaen surkeaa.”

Toinen vauvaikäisen äideistä koki, ettei terveydenhoitaja luottanut äidin omaan vaikutelmaan vauvansa suuritarpeisuudesta. Äiti kertoi th:n suhtautuvan asiaan pikemminkin siten kuin äidin oma asenne vauvaansa kohtaan olisi väärä, jolloin vauvan hoitaminen tuntuu normaalia raskaammalta:

”Terveydenhoitaja tuntuu välttävän ottamasta kantaa siihen, onko kyse siitä, että vain KOEN vauvan jonkinlaisena, vai että vauva oikeasti ON jonkinlainen.”

Äiti kertoi, ettei th ottanut todesta myöskään vauvan itkuisuutta, kun itku ei täyttänyt koliikki-itkun määritelmää. Terveydenhoitaja oli kehottanut tarpeen vaatiessa hakemaan apua kaupungin kotipalvelusta. Äiti kuitenkin koki tämän tuen tarjoamisen negatiivisena johtuen th:n tavasta ilmaista asia:

”Th on kyllä sanonut, että jos teistä tuntuu, että ette pärjää, niin ottakaa sitten yhteyttä kaupungin kotipalveluun. Se ei kuitenkaan tuntunut sillä tavalla kannustavalta tai mahdolliselta koska ensin pitäisi olla se tyyppi, joka ei pärjää - eli kykenemätön äiti??”

Toinen vauvaikäisen äiti oli saanut terveydenhoitajalta ainoastaan kommentin siitä, että vauvalle voi antaa tutin, mikäli tämän imemisen tarve on suuri. Äiti ei siis kokenut saaneensa th:lta minkäänlaista tukea.

8.2.3 Osittain tukea saaneet

Kolme vastaajaa oli saanut jonkin verran tukea terveydenhoitajalta. Yksi leikki-ikäisen vanhempi koki saaneensa vähän tukea, mutta tuen tulleen liian myöhään. Lapsen ikävuosina 0–5 vanhempi koki, ettei ollut saanut tukea. Lapsen vanhemmilla oli ollut huolta lapsen eri asioista. Th ei ollut ottanut vanhempien ilmaisemaa huolta todesta, koska lapsi suoriutui ikävuositarkastusten testeistä ikätasoa vastaavasti. Vanhempi koki, ettei heitä kuunneltu ennen kuin 6-vuotisneuvolassa:

”Viimeisessä tarkastuksessa (6-v.) avunpyyntööni tartuttiin, kun ilmaisin huoleni koulun aloituksen suhteen. Nyt odotamme aikaa toimintaterapia-arvioon ja lastenneurologille.”

Lapsi pääsi myös joihinkin muihin tutkimuksiin vanhemman aloitteesta, ja tässä asiassa terveydenhoitaja tuki vanhempaa. Th toi esille myös henkilökohtaisen avustajan saamisen mahdollisuuden. Vanhempi koki tuen antamisen kuitenkin olleen myöhässä, sillä jotkin hoitomuodot oli perheen kotikunnassa suunnattu vain tietynikäisille lapsille. Äidin mielestä asiaan olisi pitänyt tarttua jo aikaisemmin.

Toinen leikki-ikäisen vanhempi oli saanut osittain tukea terveydenhoitajalta. Vanhempi kertoi eri terveydenhoitajien suhtautuneen lapsen temperamenttiin eri tavoin. Joku th oli aidosti kiinnostuneena kuunnellut vanhempaa tarjoamatta heti valmiita ratkaisuja asioihin. Tämän tuen vanhempi oli kokenut hyvänä. 4-vuotisneuvolassa vanhempaa oli tuettu lapsen ruokailuun liittyvässä asiassa kehottamalla jatkamaan ruokailujen hoitamista entiseen tapaan, kun lapsen valikoiva ruokailu oli huolettanut vanhempia pitkään. 5-vuotisneuvolassa th taas oli saanut vanhemman ärtymään:

”...kun th toi kovasti esille näkemystään, että lapselle tulisi laittaa oma huone ja oma sänky. En ollut kysynyt kommenttia tai neuvoa tähän asiaan liittyen, enkä tuonut esille ongelmallisena perhepetiämme.”

Kolmas leikki-ikäisen äiti koki, ettei ollut saanut tukea suoraan terveydenhoitajalta itseltään. Äiti uskoi perheen erottuneen joukosta terveydenhoitajan silmissä lapsen temperamentin vuoksi:

”Meidän tilanne on koettu hyvin hämmentävänä ja täysin erilaisena kuin muiden perheiden.”

Th oli kuitenkin ohjannut perheen perhetyöntekijälle vanhemman fyysisen väsymyksen vuoksi. Vanhempi koki perhetyöntekijän ymmärtäneen perheen tilannetta ainakin jonkin verran tämän nähtyä itse perheen arkea kotikäynnillä. Äiti oli siis kuitenkin saanut tukea epäsuorasti neuvolasta terveydenhoitajan välityksellä.

8.3 Vanhempien ehdotuksia terveydenhoitajille tuen antamisen muodoista

8.3.1 Vanhempien avoin kuunteleminen

Vanhemmat pitivät erittäin tärkeänä sitä, että terveydenhoitaja kuuntelisi avoimesti ja empaattisesti heitä ja heidän kertomustaan tuomatta heti esille omia mielipiteitään. Kuunteleminen mainittiin lähes kaikissa vastauksissa. Kaksi äitiä luonnehti asiaa näin:

”Parhaana olen kokenut, kun joku on aidon kiinnostuneen oloisena kuunnellut, eikä ole ollut kärkeä kommentoimaan tai tarjonnut suoria ratkaisuehdotuksia.”

”...avoimuutta kuunnella eikä tuputtaa vanhentuneita ohjeita joiden noudattaminen olisi katastrofi suuritarpeisten lasten hoidossa.”

Moni vastaaja painotti vanhemman kertoman uskomista ja lisäksi tuli esille, kuinka tärkeää on ajoissa ottaa vanhemman huoli todesta. Yhdellä vastaajalla oli jo vuosia ollut epäily, että lasta mahdollisesti pitäisi tutkia jatkuvien arjen haasteiden (jotka eivät johtuisi pelkästään suuritarpeisuudesta) vuoksi ja vanhempi oli yrittänyt jo pitkään viestiä tätä terveydenhoitajalle:

”...että huoleni olisi aiemmin otettu tosissaan, eikä olisi katsottu vain sitä, että lapsi osaa leikata paperista ympyrän ja kävellä suoraa viivaa pitkin, jos ja kun vanhempi kertoo, että eri osa-alueilla on ongelmia.”

8.3.2 Ymmärtäminen tai yritys ymmärtää

Kuuntelemisen lisäksi toiseksi tärkein asia vanhemmille oli aineiston perusteella ymmärrys terveydenhoitajan taholta. Se mainittiin useassa vastauksessa.

Terveydenhoitajalta toivottiin ymmärrystä suuritarpeisuudelle ja lisäksi yksi vastaaja toivoi sitä myös allergioille. Vanhemmat toivat esille, että terveydenhoitaja voisi parhaiten tukea alle kouluikäisen suuritarpeisen vanhempia vahvistamalla näiden näkemystä omasta lapsestaan esimerkiksi seuraavasti:

”Tukemalla, kuuntelemalla, uskomalla, ymmärtämällä...”

Toinen vastaaja totesi, että terveydenhoitajan olisi hyvä todella ymmärtää lasten erilaisuutta. Toisaalta hän myös kertoi omien odotustensa ymmärryksen suhteen olevan melko vähäiset:

”Yleisesti ottaen en ole olettanut, että th ymmärtäisi tällaisen lapsen kasvattamisen erityispiirteitä, suuritarpeisuus ei kai ole valtavirtaa.”

Yksi vanhempi toivoi terveydenhoitajalta avarakatseisuutta ja oli sitä mieltä, että avoimuuskin riittäisi:

”Suvaitsevaisuutta erilaisuuteen vaikkei ihan ymmärtäisikään.”

Vauvaikäisten äidit toivat esille, kuinka tärkeää terveydenhoitajan olisi ymmärtää tarkkailla myös vanhempien jaksamista suuritarpeisen lapsensa kanssa. Toinen äiti kuvaili vanhemmuuteen liittyviä tuntemuksiaan ristiriitaisiksi:

”Suuritarpeisen vauvan saamiseen liittyi aluksi aika paljon surua: Olin kuvitellut viettäväni äitiyslomaa kahviloissa äitikavereiden kanssa, mutta jäinkin erilaisine kokemuksineni kovin yksin. Tuttavat ja sukulaiset laukoivat ajattelemattomia ja ilkeitä kommentteja lapsesta tai itsestäni vanhempana...muut vauvaperheet eivät vain ymmärtäneet, emme tuntuneet puhuvan samaa kieltä.”

Toinen vauvaikäisen äiti toi esille, että terveydenhoitajan olisi hyvä tiedostaa perheen selviytymiskeinojen, esimerkiksi tiheiden syöttövälien merkitys mieluummin kuin olettaa, että vanhemmat eivät tietäisi vaihtoehtoja hoitotavoilleen.

8.3.3 Kannustaminen ja palautteen antaminen

Vanhemmat kaipasivat terveydenhoitajalta yleistä kannustusta ja tukea omiin ratkaisuihinsa. Vastajaat toivoivat myös sen korostamista, että suuritarpeinen lapsi on normaali ja on tavallista, että vanhemmat kokevat vanhemmuuden raskaampana kuin toisenlaisten lasten vanhemmat. Lisäksi toivottiin sanallista palautetta esimerkiksi siitä, että vanhemmat toimivat lapsensa kanssa oikein tämän luonteeseen nähden:

”Olisipa joku sanonut että: onpa onnellisen oloinen lapsi, olet tehnyt hyvää työtä!”

Yksi vastaaja toivoi kannustamista ”oman ajan” viettämiseen lapsen kanssa yhdessä, mikäli perheellä ei ole verkostoja lastenhoitoapuna tai vanhempi ei lapsen suuritarpeisuuden vuoksi pysty saamaan omaa aikaa erillään. Lisäksi sama äiti oli sitä mieltä, että th voisi kannustaa perhettä viihtymään yhdessä:

”Nämä perheet eristäytyvät usein, joten kannustetaan pitämään kivaa perheen kesken, nauttimaan hyvistä hetkistä.”

Suoraa positiivista palautetta ja kehuja terveydenhoitajalta toivottiin, mikäli vanhempi on kyennyt heittäytymään vanhemmuuteen ja tällä on lapsensa kanssa läheinen suhde:

”Jos joku vanhempi on valmis näkemään vaivaa ja uhrautumaankin väliaikaisesti, jotta voi tyydyttää lapsensa tarpeet, pitäisi sille antaa tunnustus eikä leimata vanhempaa höperöksi.”

”Muistuttaa, että äidinvaisto on yleensä oikeassa ja siksi niin voimakas. Läheinen suhde lapseen on toivottavaa ei hävettävää.”

8.3.4 Tiedottaminen

Vastajaat näkivät yhtenä terveydenhoitajan tärkeänä roolina eräänlaisen tiedottajan roolin. Vanhemmilla oli odotuksia neuvolasta paikkana, jossa saa opastusta sellaisiin asioihin, jotka eivät itselle juolahda mieleen. Vastajaat toivoivat erilaisten arjen vinkkien antamista konkreettista arjessa selviytymistä auttamaan. Vauvaikäisten vanhemmista toinen ehdotti esimerkiksi kantoliinan käytöstä vinkkaamista. Eräs

toinen äiti ehdotti sekä vanhemman, että lapsen jaksamista tukevien vinkkien antamista:

”...vinkkinä vaikka pyöräilylenkki lapsen kanssa: lapsi viihtyy yleensä kyydissä ja äiti ehtii ajatella omiaan ja saa liikkua.”

Vertaistuesta tiedottamista pidettiin tärkeänä. Esimerkkinä esille otettiin suuritarpeisten lasten vanhempien sähköpostituslista, johon vastaajat itsekin kuuluvat ja josta saa vertaistukea. Vastaajat ehdottivat, että terveydenhoitaja voisi mainita myös suuritarpeisuudesta kirjoitetusta kirjallisuudesta, jotta vanhemmat voisivat halutessaan hakea tukea lapsensa kanssa elämiseen myös sitä kautta. Eräs äiti kiteytti vertaistuen tarpeen vanhempia mahdollisesti vaivaavaan yksinäisyyden kokemukseen silloin, kun ympäristö ei ymmärrä lapsen luonnetta:

”Tuntuu, ettei juuri kukaan tiedä, millaista on, kun vauva on oikeasti suuritarpeinen.”

Molemmat vauvaikäisten äideistä toivoivat neuvolan herättävän lisää keskustelua lasten erilaisista temperamenteista esimerkiksi perhevalmennuksen yhteydessä. Terveydenhoitajan olisi tärkeää kertoa, että vauvat ovat erilaisia luonteeltaan, eikä esimerkiksi syntymästä saakka havaittu vauvan vaativuus johdu heikosta vanhemmuudesta, vaan temperamentista. Vanhempien mielessä voi pyöriä monenlaisia kysymyksiä muun muassa liittyen tulevaisuuteen lapsen kanssa ja mahdolliseen sisarusten hankkimiseen. Toinen äiti toi esille pelkoa siitä, että arjen oltua pelkkää selviytymistä suuritarpeisen lapsen kanssa tämä kaikki olisi mahdollisesti aiheuttanut lapselle jotakin vahinkoa. Äiti kaipasi terveydenhoitajaa tiedottamaan, millaista suuritarpeisen lapsen kanssa eläminen on ja tulee olemaan.

8.3.5 Konkreettinen apu

Kuuntelemisen, ymmärryksen ja muun tuen antamisen lisäksi moni vastaaja ehdotti lastenhoitoavun ja perhetyöntekijän avun järjestämistä tilanteen niin vaatiessa tai perheen sitä toivoessa esimerkiksi tällä perusteella:

”...koska jos vauva on suuritarpeinen, niin yhdenkin lapsen äidillä voi olla moninkertaisesti rankempaa kuin isompilapsisen perheen äidillä.”

Eräs vastaaja ehdotti myös tukiperhetoimintaa. Yhtenä ideana tuotiin lisäksi esille vertaistukiryhmän kokoaminen, mikäli th tietäisi lähialueella olevan useita suuritarpeisen lapsen perheitä.

8.3.6 Terveydenhoitajan ammattitaito ja tietämys pohjana tuen antamiselle

Moni vanhempi painotti terveydenhoitajan ammattitaidon tärkeyttä. Vanhempien mielestä aiheeseen eli suuritarpeisuuteen perehtyminen tai jo olemassaoleva tieto suuritarpeisuudesta olisi tärkeää. Näin terveydenhoitaja osaisi arvioida, mikä esimerkiksi lapsen käytöksessä on normaalia suuritarpeisen temperamentin kirjoon kuuluvaa vaihtelua ja milloin lapsella on mahdollisesti erityisen tuen tarve. Tällöin th osaisi tarvittaessa ohjata perheen erilaisiin tutkimuksiin. Vastaajat ehdottivat myös erilaisiin lastenhoitotapoihin perehtymistä (esimerkiksi perhepeti lapsen yksinään nukkumisen sijaan) sekä tiedon hankkimista niin kutsutuista vaihtoehtohoidoista (muun muassa vyöhyketerapia, vaihtoehtolääkintä/homeopatia):

”Pitäisi tutustua aiheeseen, kuunnella, tietää esim. mitä on perhepeti, ja jos tietoa ei ole niin sitten ainakin sitä voisi hankkia.”

”Vaihtoehtolääkintään ja hoitoihin perehtyminen pitäisi olla terveydenhoitajien koulutuksessa”

Vastaajien mielestä oli tärkeää, että terveydenhoitajan tietämys olisi ajan tasalla. Arkisen maalaisjärjen käyttöä toivottiin, sekä ylipäättään neuvojen ja avun tarjoamista osaamisen mukaan:

”Pitäisi enemmän käyttää maalaisjärkeä kuin tuputtaa vanhentunutta tietoa ilman minkäänlaista ymmärrystä.”

Ammattitaitoon kuuluvaksi voidaan ajatella myös avoimuus erilaisuudelle, mikä mainittiin yhdessä vastauksessa. Eräs vastaaja kiteytti terveydenhoitajan asiantuntemuksen puutteen suuritarpeisuuden suhteen näin:

”Pahinta on jos terveydenhoitaja väheksyy asiaa, ei usko tai pitää suuritarpeisuutta vanhempien toiminnan syynä.”

9 POHDINTA

Teoriaosuudessa kuvatut suuritarpeisen temperamentin ominaisuudet sekä vanhempien kuvailut suuritarpeisiksi mieltämiensä omien lastensa temperamentista tuottivat hyvin samanlaista tietoa suuritarpeisuudesta temperamenttityypinä. Tutkimustulosten perusteella tietynlaisten alle kouluikäisen lapsen ominaisuuksien tai käyttäytymistyylien tulisi neuvolassa herättää terveydenhoitajan pohdinta lapsen mahdollisesta suuritarpeisesta temperamentista. Terveydenhoitajan on syytä kiinnittää huomiota muun muassa seuraavanlaisiin asioihin: lapsi vaikuttaa olevan erityisen herkkä kaikille ärsykkeille, nopeasti kiihtyvä ja hitaasti tyyntyvä, ilmaisee itseään voimakkaasti ja on esimerkiksi toisaalta hitaasti lämpenevä, mutta toisaalta hyvin aktiivinen.

Tutkimustulosten perusteella voin päätellä, että suuritarpeisuus on yksi temperamenttityyppi lisää muiden joukkoon. Toisaalta voidaan myös ajatella suuritarpeisuuden olevan uusi nimitys aiemmin ”vaativaksi” tai ”vaikeaksi” kutsutulle temperamenttityypille. Thomasin ja Chessin jaottelua tarkastellen suuritarpeinen temperamentti olisi jonkinlainen yhdistelmä vaikeaa ja hitaasti lämpenevää temperamenttia. Huomasin, että kyselyni pieneenkin vastaajajoukkoon mahtui vaihtelua esimerkiksi leikki-ikäisten vanhempien kyselyvastauksissa suuritarpeisen leikki-ikäisen kuvaukseen liittyen. Tästä päättelisin, että luonnetyyplitään samanlaiset suuritarpeiset alle kouluikäiset lapset ovat kuitenkin vielä keskenäänkin erilaisia yksilöitä, kuten luonnollisesti lapset muutoinkin. Toisilla suuritarpeisilla lapsilla on tiettyjä ominaisuuksia, joita toisilta taas ei ole. Kuitenkin myös yhdistäviä tekijöitä näillä temperamentiltaan suuritarpeisiksi tunnistettavilla lapsilla on. Tätä nimittäisin temperamentin sisällä esiintyväksi normaalivaihteluksi.

Toisaalta voi myös olla, ettei jokainen vastaaja ollut maininnut kaikkia lapsensa ominaisuuksia esimerkiksi siksi, että kaikkia eri piirteitä, esimerkiksi tietyissä tilanteissa ilmeneviä, voi olla yhdellä kertaa vaikea muistaa. Lisäksi suuritarpeisen lapsen vanhemmat saattavat usein olla melko kiireisiä ja väsyneitä muun muassa vanhempien vastauksista päätellen, sillä heidän kuvaustensa perusteella elämä suuritarpeisen kanssa voi olla ajoittain melko rankkaa. Jos kysely toteutettaisiin nyt uudestaan, vastauksissa saattaisi ilmetä erilaisuutta tästä johtuen. Mahdollisesti lasten

väliltä olisi löytynyt vielä lisää yhteneväisiä ominaisuuksia, mikäli asiasta olisi kyselyn lisäksi esimerkiksi keskusteltu.

Suuritarpeisten alle kouluikäisten lasten vanhemmat olivat kokeneet saaneensa neuvoloiden terveydenhoitajilta hyvin eritasoista tukea. Päättelisin tämän liittyneen siihen, millainen kunkin terveydenhoitajan oma persoona on ollut ja minkä verran tietoa terveydenhoitajilla itsellään on ollut erilaisista temperamenteista. Osa vastaajista kertoi eri terveydenhoitajien suhtautuneen asiaan eri tavoin, joten vanhempien vastaukset tukevat päätelmäni. Millaista tukea suuritarpeisen alle kouluikäisen lapsen vanhempi sitten tarvitsee neuvolasta? Aineistoni mukaan ainakin kuuntelemista, vanhempien mielipiteiden huomioon ottamista ja ymmärrystä – perusasioita, joita soisi ilmenevän jokaisessa terveydenhoitajan asiakassuhteessa lapsen temperamenttityypistä riippumatta.

Hankin tutkimusaineistoni laatimalla kyselyn vanhemmille Internetin sähköpostituslistan kautta. Mielestäni tämä oli aineistonkeruukanavana erittäin tärkeä siksi, että uskoakseni en olisi saanut vastaavaa tutkimusmateriaalia muualta. Liittyttyään sähköpostituslistalle jäseninä olevat vanhemmat ovat jo sisäistäneet lapsensa olevan todennäköisesti suuritarpeinen. Sen havaittuaan heillä on jo käsitys siitä, mitä suuritarpeisuus on ja millaisia suuritarpeiset lapset ovat. Moni on myös perehtynyt samaan suuritarpeisuudesta kertovaan kirjallisuuteen, jota tämänkin tutkimuksen lähteenä on käytetty. Jos olisin esimerkiksi yrittänyt toteuttaa kyselyä neuvoloiden kautta satunnaisille vanhemmille, olisi kyselylomakkeen ymmärrettäväksi saattaminen ollut haastavampaa kuin nyt. En olisi voinut laatia kysymyksiä lomakkeessani nyt olleeseen muotoon, sillä minun olisi ensinnäkin pitänyt selittää lomakkeessa termi ”suuritarpeisuus”.

Tutkimusaineiston keräämisen yhteydessä huomasin, että suuritarpeisten lasten vanhempien vertaistukilistalla on myös perheitä, joiden lapsella on mahdollisesti suuritarpeisuuden tilalla tai lisäksi jokin lääketieteelliseksi luokiteltava tila. Milloin suuritarpeisuus sitten johtuu esimerkiksi jostakin elimellisestä häiriöstä, ja milloin se on ”vain” temperamentin tuotos? Tämän erottaminen ei varmasti ole aina helppoa.

Minun on kritisoitava Thomasin ja Chessin temperamentin jaottelua ”hitaasti lämpenevään”, ”helppoon” ja ”vaikeaan”. Itse koen nämä ilmaisutavat leimaavina ja arvottavina, vaikkei niitä sellaisiksi olekaan tarkoitettu. Myös muut tutkijat ovat

kritisoineet ainakin ilmaisua ”vaikea temperamentti” (Keltinkangas-Järvinen 2004, 66), sillä se luo mielikuvan vaikeasta lapsesta. Temperamentti ei kuitenkaan arvota ihmistä vaikeaksi, helpoksi tai minkään ”laiseksi”. Kaikki ovat temperamentiltaan erilaisia ja kukaan ei voi mitään synnynnäisille luonteenpiirteilleen. Ympäristö kuitenkin muokkaa vuosien myötä temperamenttejamme niin, että me hyvin erilaiset ihmiset kykenemme tulemaan toimeen keskenämme. Mielestäni ”suuritarpeinen” on ilmaisuna neutraali, minkä vuoksi sen soisi vakiintuvan yleiseen käyttöön. Tutkimuksessani korvasin haastavan lapsen käsitteen suuritarpeisuuden käsitteellä myös siksi.

Suuritarpeisella lapsella on sellaisia näkyviä ominaisuuksia, jotka ympäristö saattaa helposti mieltää negatiivisiksi. Nämä ominaisuudet liittyvät esimerkiksi suuritarpeiseen ilmaisutapaan ja sen voimakkuuteen. Tällöin on nähdäkseni kyse siitä, ettei ympäristö ymmärrä suuritarpeista lasta. Ympäristön voi olla vaikea uskoa suuritarpeisen lapsen käytöksen johtuvan tämän temperamentista – saatetaan ajatella, että lapselle ei ole esimerkiksi opetettu käytöstapoja tai hänelle ei ole asetettu tarpeeksi rajoja. Lapsen käytöstä saatetaan pitää myös vanhempien taitamattomuuden tai kokemattomuuden syynä. Kuitenkin tutkimusaineistoni perusteella voin kumota tämän oletuksen siksi, että vastaajistani suuri osa oli monen lapsen vanhempia, eikä heidän suuritarpeiseksi tulkitsema lapsensa välttämättä ollut heidän ensimmäinen lapsensa. Kyselyyni vastasi myös äiti, jolla oli kaksoset, joista vain toinen oli äidin mukaan suuritarpeinen. Vanhempi koki eron suuritarpeisen lapsensa ja tämän sisaruksen temperamentin ja käytöksen välillä hyvin selkeänä.

Vastaajina oli myös vauvojen vanhempia. Vanhempien lapsissaan jo vastasyntyneenä havaitsemat piirteet eivät ole selitettävissä lapsen ”totuttamisella” tietynlaiseen käytökseen, esimerkiksi lapsen hyvin runsas pyrkimys olla hoivaajan lähellä ja rauhoittuminen vasta syliin päästessään sillä, että lapsi olisi totutettu olemaan koko ajan sylissä. Myöskään behavioristisen ajattelutavan mukainen vauvan oppiminen reagoimaan tietyllä tavalla ei selitä sitä, miksi toinen vastasyntynyt esimerkiksi säpsähtelee ja pelästyy herkästi yllättäviä ääniä ja toinen ei edes huomaa niitä. Kyseessä on oltava temperamenttiin pohjautuva synnynnäinen herkkyyden määrä, joka suuritarpeisilla vauvoilla ja lapsilla sattuu olemaan poikkeuksellisen suuri. Lapsi ei siis itse voi vaikuttaa herkkyytensä määrään, mutta myöskään vanhemmat eivät ole herkkyyttä aiheuttaneet.

Moni vanhempi toi esille suuritarpeisen lapsen aistiherkkyyden. Esimerkiksi kuuloltaan erityisen herkkä huomaa ensimmäisenä kaikki poikkeavat äänet ja hänelle varsinkin musiikilla on erityinen merkitys. Olen oman suuritarpeisen leikki-ikäiseni kanssa elämisen myötä kokenut omakohtaisesti tämän herkkyyden ja todennut, että suuritarpeinen lapsi saattaa herkkyytensä vuoksi kokea tietynlaisen (varsinkin rauhallisen ja tunteikkaan) musiikin kestäättömänä, liian surullisena ja koskettavana. Tällöin tällaisen musiikin kuuntelu voi olla suuritarpeiselle ainakin tietynsä elämänvaiheessa sietämätöntä ja aiheuttaa suurta tunnetason ahdistusta, kun lapsella ei vielä ole keinoja käsitellä sitä kokonaisvaltaista surun ja liikituksen tunnetta, minkä musiikki hänessä saa aikaan. Myöhemmin aistien säätelyn kehityttyä saman musiikin sietäminen voi muuttua helpommaksi. Omalla lapsellani voin huomata tämän kehityksen edenneen kasvun myötä ja tilanteen helpottuneen nyt, kun hän on 6-vuotias.

Tutkimusaineiston vastaajien kertomusten perusteella voi todeta elämän olevan välillä rankkaa temperamentiltaan suuritarpeisen lapsen kanssa. Lapsi saattaa esimerkiksi torjua vanhempien hoitoyritykset tai osoittaa tyytymättömyyttään hoidosta huolimatta. Tällöin vuorovaikutus lapsen ja vanhempien välillä voi väistämättä olosuhteista johtuen ajautua ainakin osittain negatiivissävytteiseksi ja eräänlaiseksi ”selviytymistaisteluksi”: vanhemmalle on haastavaa tyydyttää lapsen valtavia tarpeita ja lapsi ei välttämättä palkitse vanhempaa hoidostaan myönteisellä vuorovaikutuksella, esimerkiksi hymyllä. Tärkeää olisi, että terveydenhoitaja huomioisi sen, millä tavalla lapsen suuritarpeinen temperamentti vaikuttaa esimerkiksi varhaiseen vuorovaikutukseen.

Terveydenhoitajat työskentelevät päivittäin vuorovaikutuksen parissa, ja heidän tehtävänsä on myös havainnoida ja tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta niin lapsen ollessa vauva kuin tämän kasvaessa. Suuritarpeisten lasten perheiden hyvinvointia edistäisi, mikäli terveydenhoitajalla olisi tietoa suuritarpeisesta temperamentista ja hän osaisi huomioonottaa sen myös perheen vuorovaikutusta tukiessaan. Terveydenhoitaja voisi yhdessä vanhempien kanssa miettiä keinoja, joilla vanhempi voisi tukea lapsen hyvinvointia, sekä toisaalta sitä, mikä auttaisi vanhempaa itseään jaksamaan täyttää lapsen jatkuvaa valtavaa hoivaamisen ja vuorovaikutuksen tarvetta.

Hankkeistin tutkimukseni omalle oppilaitokselleni. Toivon, että tutkimustuloksia voitaisiin näin osaltaan hyödyntää terveydenhoitajien koulutuksessa.

Terveydenhoitajakoulutuksessa puhutaan lapsen temperamentista, mutta suuritarpeista temperamenttia ei erikseen käsitellä. Näkisin erittäin tärkeänä sen, että terveydenhoitajilla olisi jo ammattiin valmistuessaan tietoa myös tällaisen luonnetyyppin olemassa olost, sillä silloin he voisivat jakaa tätä tietoa myös vanhemmille arvioituaan, että perheen lapsi saattaisi olla suuritarpeinen.

Vanhemmilla ei välttämättä ole tietoa suuritarpeisuudesta, mutta he saattavat ihmetellä suuritarpeisen lapsensa käytöstä, mikä on usein melko ”äärimmäistä” (esimerkiksi hyvin voimakas itkeminen usein ja tilanteissa, joissa siihen ei ole havaittavaa syytä tai mikään hoitoyritys ei tuota tulosta). Tällöin terveydenhoitaja voisi lisätä vanhempien tietämystä, jolloin vanhemmat saattaisivat jopa olla helpottuneita siitä, että lapsen käytökselle on jokin selkeä syy. Näin vanhemmat voisivat paremmin ymmärtää ja tukea lastaan tämän temperamentin mukaisesti.

Terveydenhoitaja voisi samalla myös vapauttaa vanhemmat näiden kokemasta syyllisyyden tunteesta, sillä suuritarpeinen lapsi voi usein käytöksellään saada vanhempansa ajattelemaan, etteivät nämä osaa hoitaa lastaan oikein. Tutkimukseeni vastanneilla vanhemmilla oli kokemuksia myös siitä, että ympäristö syyllisti heitä lapsen käytöksen vuoksi. Monet vanhemmat olivat saaneet kuulla, että he ovat ”opettaneet” lapsen käyttäytymään suuritarpeisella tavalla. Terveydenhoitaja voisi tuoda esille, että suuritarpeisuus ei ole vanhempien syytä, eikä vanhempi voi hoidollaan aiheuttaa temperamenttiin liittyvää suuritarpeisuutta.

Koin tämän tutkimuksen tekemisen hyvin vaativaksi. Sopivien lähteiden löytäminen teoriaosuuteen muodostui osittain melko haastavaksi, sillä suuritarpeisuudesta tehtyjä tutkimuksia ei löytynyt mistään läpi käydyistä tietokannoista. Apunani tässä tiedonhaussa minulla oli oppilaitokseni informaatikko, jonka kanssa kokeilimme erilaisia hakusanoja (muun muassa ”suuritarpeinen”, ”haastava”, ”high need child”). Kirjallisuutta hauilla löytyi jonkin verran, mutta monet löytyneistä osumista käsitelivät kuitenkin ongelmakeskeisiä aiheita, kuten lapsen haastavuutta neurologisen poikkeaman vuoksi ja niin edespäin. Olin tässä kohtaa kriittinen hakutulosten suhteen, sillä pidin tärkeänä sitä, että kussakin käyttämässäni suuritarpeisuuden liittyvässä lähteessä puhuttaisiin suuritarpeisuudesta nimenomaan

tarkoittamastani temperamentinäkökulmasta. Epäilin muunlaisen aineiston mahdollisesti vääristävän teoriaosuuteni tarkoitusta, sillä on eri asia olla suuritarpeinen esimerkiksi sairauden kuin synnyntäisen temperamentin takia.

Kyselytutkimuksen toteuttamisessa oli myös haasteita, sillä ensimmäisellä yrityksellä ei löytynyt riittävästi vastaajia. Asia kuitenkin ratkesi, kun yhdistin eri kyselykertojen vastaukset. Sain kaikkiin tutkimuskysymyksiini hyvin vastaukset. Ajoittainen itsekurin puute työn sääntillisen edistämisen suhteen sekä lapsiperheen arjen pyörittäminen samaan aikaan tutkimuksen teon kanssa asettivat välillä myös haasteita työn etenemiselle, vaikka koko ajan koin tutkimusaiheeni mielenkiintoiseksi ja omaksi. Kuitenkin loppuvaiheessa kirjoitustahtini tiivistyi ja onnistuin mielestäni kokoamaan tutkimuksen mielekkääksi kokonaisuudeksi.

Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe suuritarpeiseen temperamenttiin liittyen voisi olla esimerkiksi isien kokemuksia tarkasteleva tutkimus. Tämän tutkimuksen vastaajina oli vain äitejä, joten olisi hyvä vertailla, kuinka yhteneväisiä tai erilaisia tuloksia samanlaisesta isille tehdystä tutkimuksesta saataisiin. Isiin kohdistettuja tutkimuksia on yleensä muutoinkin tehty vähemmän kuin äideille, ja erityisesti tämänkaltaisen harvinaisempi aihe olisi hieno tilaisuus saada miesten näkökulma lasten temperamentin suhteen esille.

LÄHTEET

Armanto, A. & Koistinen, P. 2007. Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Tammi.

Aron, E. N. 2003. The Highly Sensitive Child. Helping Our Children Thrive When the World Overwhelms Them. 2nd edition. London: HarperCollinsPublishers Ltd.

Changing Personality Profile as High Need Child Grows. Tohtori Searsin internetsivut. Saatavissa: <http://www.askdrsears.com/topics/fussy-baby/high-need-baby/changing-personality-profile-high-need-child-grows> (Viitattu 20.5.2013.)

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Hermanson, E. 2012. Kotineuvola. Terveys syntymästä kouluikään. Helsinki: Duodecim.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

Ivanoff, P., Risku, A., Kitinoja, H., Vuori, A. & Palo, R. 2001. Hoidatko minua? Lapsen, nuoren ja perheen hoitotyö. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Keltinkangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.

Kiviniemi, E.-L. 2011. Suuritarpeinen vauva tarvitsee rohkeita ja valppaita vanhempia. Aamulehti 4.3.2011, Hyvä elämä/Terveys & hyvinvointi, B29.

Kurcinka, M. S. 2006. Raising Your Spirited Child. A Guide for Parents Whose Child Is More Intense, Sensitive, Perceptive, Persistent, Energetic. Revised edition. New York: Harper.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. 2004. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2004:14. Helsinki.

Lumijärvi, M. & Meriläinen, H. 2009. Terveystenhoitaja vanhemmuuteen kasvun tukijana – materiaalin käyttö ohjauksen tukena. Opinnäytetyö 2009. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. 2009. Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet.

MLL:n työryhmä, Arja Häggman-Laitila ja Virve Järvinen. 2009. Utelias tarinaniskijä 3–4 vuotta. Lapsi eri ikävuosina. MLL.

MLL:n työryhmä, Arja Häggman-Laitila ja Virve Järvinen. 2009. Isän ja äidin pikku apulainen 4–5 vuotta. Lapsi eri ikävuosina. MLL.

MLL:n työryhmä, Arja Häggman-Laitila ja Virve Järvinen. 2012. Puuhapoika, touhutyttö 5–6 vuotta. Lapsi eri ikävuosina. MLL.

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 1–2-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa:
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/1_2-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 2–3-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa:
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/2_3-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 3–4-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa:
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/3_4-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 4–5-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa:
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 5–6-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/5_6-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. 6–7-vuotias. Vanhempainnetti. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/6_7-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/ (Viitattu 20.5.2013.)

Solantaus, T., Hastrup, A., Toikka, S., Huikko, E., Junttila, R., Juutilainen, K., Kaskela, M., Palomäki, E., Nieminen, P. & Rantala, K. 2005. Lasten psyykkisten häiriöiden ehkäisy/varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen. Leikki-ikäisen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta tukeva haastattelulomake. Mukailut R. Peni.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. painos. Helsinki: Tammi.

Viljamaa, J. 2009. Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatus. Helsinki/Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Viljamaa, M.-L. 2003. Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. Jyväskylän yliopisto.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vuorinen, R. & Tuunala, E. 2002. Psykologian perusteet. Kehittyvä ihminen. Uudistetun laitoksen 1.-9. painos. Helsinki: Otava.

What High-Need Means - a story about our high-need baby. Tohtori Searsin internetsivut. Saatavissa: <http://www.askdrsears.com/topics/fussy-baby/high-need-baby/what-high-need-means-story-about-our-high-need-baby> (Viitattu 20.5.2013.)

12 Features Of a High-Need Baby. Tohtori Searsin internetsivut. Saatavissa: <http://www.askdrsears.com/topics/fussy-baby/high-need-baby/12-features-high-need-baby> (Viitattu 20.5.2013.)

SAATEKIRJE JA KYSELYLOMAKE

Hei!

Olen 5-vuotiaan suuritarpeisen tytön äiti listalta. Opiskelen terveydenhoitajaksi ja teen opinnäytetyötäni aiheesta ”Vauvan suuritarpeisuuden (high need) tunnistaminen ja vanhempien kokemuksia heidän neuvolasta saamastaan tuesta”. Opinnäytetyössäni käsittelen suuritarpeisuutta temperamenttityyppinä ja vauvan ominaisuutena. Vauvalla tarkoitan työssäni 0-1-vuotiasta lasta. Tarvitsen apuasi opinnäytetyöni aineiston kokoamisessa, ja toivon, että ehtisit vastata muutamaaan kysymykseen.

Kysymyksiin voivat vastata kaikki listan vanhemmat, jotka kokevat 0-1-vuotiaan vauvansa temperamenttiltaan suuritarpeiseksi. Vastaaminen on luottamuksellista ja tulokset käsitellään anonyymisti. Toivon vastauksia lähetettäväksi sähköpostiosoitteeseen anna.lukkarinen@gmail.com otsikolla ”Suuritarpeinen vauva” 15.7. mennessä.

Vastaamalla kysymyksiin voit vaikuttaa siihen, että suuritarpeisuus tulee ilmiönä nykyistä tunnetummaksi. Valmis opinnäytetyö on syksyllä luettavissa verkkojulkaisuna ammattikorkeakoulujen yhteisessä opinnäytetöiden Theseus -verkkokirjastossa. Lähetän listalle suoran linkin saatuaani laitettua työni verkkoon.

Suuret kiitokset vastaamisesta!

ystävällisin terveisin

Anna Lukkarinen
Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Hoitotyön koulutusohjelma, terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehto

KYSELYTUTKIMUS

1. Vastaajan ikä vuosina: Vauvan tämänhetkinen ikä kk:sina:

Onko perheessä muita lapsia, kuinka monta?:

2. Kuvaile, millainen on mielestäsi temperamentiltaan ja ominaisuuksiltaan suuritarpeinen vauva?

3. Millaista tukea olet saanut suuritarpeisen vauvasi kanssa neuvolan terveydenhoitajalta?

4. Jos jäit kaipaamaan lisää tukea, niin millaista tukea olisit neuvolan terveydenhoitajalta halunnut?

5. Miten mielestäsi neuvolan terveydenhoitaja voisi parhaiten tukea suuritarpeisen vauvan vanhempia?